

GÜNÜMÜZ ZEKAT PROBLEMLERİ

Ahmet YILMAZ*

GİRİŞ

Yüce Allah, İslam'ın iktisadi düzeni için öyle ebedi kaide ve prensipler koymuştur ki, her hangi bir toplum veya kuruluş, bu kaide ve prensiplere aykırı hareket ettiği takdirde başarısızlığa uğraması kaçınılmaz olduğu tarihi vak'alarla sabittir. Çünkü insanı yaratan, maslahat ve kabiliyetlerini bilen Allah, istikbaldeki insanca yaşama maslahat ve mutluluklarını gözeterek kaideler koymuştur.¹

İslam'ın iktisadi düzeni, insana mal kazanma ve mülkiyet hakkı, bu hakları kullanma ve savunma hakkını tanımış, bunlara saygı gösterilmesini açıkça istemiştir. Ancak bu haklara saygı gösterilmesini başlıca üç şarta bağlamıştır:

- 1) Kazancın helal olması ve meşru yollarla elde edilmiş olması.
- 2) Malın gayesi ihlal edilecek şekilde stok edilip saklanmaması.
- 3) Haram yollara sarfedilmemesi ve savrulmaması.²

Allah'ın kanunu olan İslam'ın iki temel özelliği bulunmaktadır: Bunlardan birincisinin sırat-i müstakim olması, ikincisinin ise hanif olmasıdır. Koyduğu kaidelerle ilgili nasların ebediyeti ve değişmezliği, sırat-ı müstakim özelliğini ifade ederken bu nasların ifade ettikleri manaların değişkenliği, her zaman ve her mekan için elverişliliği ve uygulanabilirliği hanifliğini ve fitriliğini ifade etmektedir.³

İnsan tabiatıyla sosyal ve medeni olduğundan, toplum halinde yaşama mecburiyetindedir. İnsanca yaşayabilmesi için de yardımlaşmak zorundadır. Çünkü yüce Allah insanı kerim yaratmıştır. "Andolsun biz insanı kerim kıldık." (İsra 70). Kerimliğin en önemli özelliği ise, diğer canlılardan üstün bir hayat yaşaması ve bu hayatı korumasıdır.⁴ Bu da yardımlaşma ve dayanışmayı gerektirir. Bu da zekat müessesesini gerektirir. Bu nedenle zekat, İslam'ın temel rükünlerinden biri ve köprüsü kabul edilmiştir. Nitekim Kur'an'ın birçok ayetlerinde zekat namazla birlikte zikredilmiştir. Ancak namazın farziyeti ve kılınış şekliyle ilgili olarak İslam alimleri arasında hemen hemen hiç bir ihtilaf yok iken, zekat hususunda bir çok

* Dr., Harran Üniv. İlahiyat Fak., Öğretim Görevlisi.

1 en-Nefise, Abdurrahman, *Risale fi Fikhi'z-Zekat (Hediyetu Mecelleti'l-Buhusi'l-Fikhiyye el-Muasıra*, Riyad, Mart 1996, sayı 28), s. 3.

2 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 3.

3 Bkz. Şahrur, Muhammed, *el-Kitab ve'l-Kur'an*, Dımeşk 1990, s. 447-450.

4 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 5.

görüş ayrılıkları bulunmakta, dolayısıyla problemler meydana gelmektedir. Mesela İslam alimlerinden bir kısmı, “çocuk ve delilerin mallarına zekat düşmez” derken, diğer bir kısmı düştüğünü söylemektedir. Bir kısmı, nisab şart olmaksızın toprak mahsullerinin bütün çeşitlerine oşür düştüğünü, diğer bir kısmı ise sadece buğday, arpa, nohut, mercimek, hurma ve üzüm oşür düştüğünü savunmaktadır. Bazıları borçlara da zekat düştüğünü belirtmekte, diğerleri düşmediğini söylemektedir. Bir kısmı kadınların zinet eşyalarına zekat düşürürken, diğeri düşürmemektedir ... vs.

Ayrıca daha önceki fukaha zamanında bulunmayan veya iktisadi değer taşımayan bir çok mal ve gelir çeşitleri, zamanımızda ortaya çıkmış, zekata tabi olup olmadığı hususunda önceki fakihlerce verilen bir hüküm bulunmadığından problem halinde asrî fakihler arasında tartışma konusu olmaktadır. Hatta zekatın bazı şartları (elde edilen servetin nisaba ulaştıktan sonra sahibinin elinde bir yıl kalma gibi) tahakkuk etmediği gerekçesiyle bir çok büyük servetlerin zekata tabi olmadığı iddia edilmektedir.

Mesela: Kiraya verilmek için yapılan apartmanlar, gökdelen, otel ve işyerleri, fabrikalar, imalathaneler, gemi, uçak, otobüs ve tır-kamyonları gibi dev ulaşım vasıtaları, doktor, mühendis, avukat gibi büyük gelir elde eden serbest meslek erbabıyla yüksek maaş alan memur ve işçilerin gelirleri bir yıl ellerinde nakit olarak kalmadığı için zekattan kaçırılmakta, gayri menkul ve ulaşım ile nakliye vasıtaları da demirbaş olduğu için zekatı verilmemektedir. Daha açık bir ifade ile, büyük gelir kazananlar “bir yıl” kaydı sebebiyle zekattan muaf sayılmakta, öte yandan ufak bir sermaye ile mahallede bir bakkal dükkanı açan esnaf, zekat mükellefi addedilmektedir.

Bu problemlere asrımızın bazı alimleri bazı çözümler getirmeye çalışmış iseler de haksız olarak onlara karşı çıkmış, çeşitli karalamalarla karalanmalarına çalışılmıştır. Bu problemlere çözüm getirmeye çalışmış büyük alimlere karınca kararınca destek olmak maksadıyla biz de “Günümüz Zekat Problemleri” başlığı ile bu yazıyı kaleme aldık. Bundan gayemiz, yeni bir ictihatla problemleri çözme iddiası değildir. Hani halk arasında derler ki: Hz. İbrahim, Nemrut tarafından ateşe atılırken kertenkele ateşe üfürürmüş, kurbağa da ağzıyla su taşıyarak ateşin üzerine dökermiş. Elbette ne kertenkelenin üfürmesi, ateşin gürlemesine, ne de kurbağanın suyu ateşin sönmesine fazla bir etkisi olmamıştır. Ancak bununla kertenkele Nemrut’tan yana, kurbağa da Hz. İbrahim’den yana olduğunu ifade etmiştir. İşte biz de bu çalışmamızda kurbağa gibi günümüz zekat problemlerine çözüm getirmeye çalışmış değerli alimlerimizin görüşlerine katıldığımızı ifade etmek ve bu husustaki tercihlerimizi belirterek Müslüman halkımıza yardımcı olmak istedik.

Konumuz iki bölümde incelenecektir. Birinci bölümde zekatın meşruiyeti ve hikmetleri, vucub şartları incelenecektir. İkinci bölümde, kağıt para, zinet eşyaları, menkul kıymetler, hayvanlar, ticaret malları, gelir

getiren mallar, serbest meslek erbabı, memur ve işçi maaşları, anonim şirketler, icar ve haraciye arazileri, borçların ve alacakların zekatı gibi günümüz zekat problemlerini teşkil eden bazı hususlar üzerinde durulacaktır. Ayrıca zekatın sarf yerlerinden “fi sebillillah” ve “müellefe-i kulûb” sınıfları hakkında kısaca bilgi verilecek ve araştırma bir sonuçla özetlenecektir. Gayret bizden, tevfik yüce Allah’dandır.

I. ZEKAT HAKKINDA GENEL BİLGİLER

A. Zekatın Lügat Mânâsı

Zekat, lügatte temizlik, nema (çoğalma), bereket ve övgü manalarına gelir. Bu manaların hepsi Kur’ân’da ve hadiste kullanılmıştır. Zekat olarak verilen mala zekat denildiği gibi, zekat vermek suretiyle malın temizlenmesine de zekat denir.¹

Şemsu’l-Eimme es-Serahsi’ye göre lügat olarak zekat, nema ve çoğalma demektir. Neşv-u nema bulan ekine, arapçada *zeka’z-zer’u* denir.²

Maldan bir hak olarak verilen miktara zekat denilmesi, zekatı verilen malın dünyada yerine yenisinin gelmesinden, malın çoğalmasından dolayıdır. Allah (c.c.) bir ayetinde “Her ne ki hayra verirseniz, Allah onun yerine daha fazlasını (daha iyisini) koyar”(Sebe 39) buyurmuştur. Bazılarına göre de zekat, temizlikten ibarettir. Allah (c.c.) “Temizlenen kurtuluşa ermiştir” (el-A’la 14) buyurmuştur. Buna göre verilmesi gerekli olan miktara da zekat denir. Çünkü zekat, onu veren kişiyi günahlarından temizler.³

B. Zekatın Terim Mânâsı

Dîni istılahta zekat, şeriatın zekatın verilmesini emrettiği maldan bir miktarını Allah rızası için hiç bir yönden herhangi bir menfaat ve çıkar beklemezsizin Hâşimî olmayan fakir bir Müslümana vermektir.⁴ (Tarifte “Hâşimî olmayan” kaydıyla “Peygamber soyundan gelenler” kastedilmiştir.

1 İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, XXIV/359; ez-Zebîdî, *Tacu’l-Arus*, XX/164-165 (Zekat md.)

2 es-Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsut*, Çağrı Yay., İst. 1981, II/149; ed-Dimyâfî, Muhammed, *İânetu’t-Tâlibîn*, Mısır 1938, II/147; *Muğni’l-Muhtâc*, I/368; el-Mûsulî, Abdullah b. Mahmud, *el-İhtiyâr fi Tahlîli’l-Muhtar*, Kahire 1371/1951, I/99; el-Cezîrî, Abdurrahman, *Kitabu’l-Fıkh ala’l-Mezâhibi’l-Erbaa*, Matbaatu’l-İstikame, Kahire 1969, I/590; İbn Kudame, Abdullah b. Ahmer, *el-Muğni*, Mektebetu’l-Ezheriyye, Kahire ty., II/572; Ebû Ceyb Sa’dî, *el-Kâmûsu’l-Fıkhî*, Daru’l-Fıkr, Dımeşk 1408, s. 159; el-Kardavi, Yusuf, *Fıkhü’z-Zekât*, Matbaatu Muhtar, Mısır 1406, I/35.

3 es-Serahsî, *el-Mebsut*, II/149; *Türkiye’de Zekat Potansiyeli*, İSAV Yay., İst. 1987, s. 3.

4 *Reddu’l-Muhtar*, II/3-5; ed-Dimyâfî, *İânetu’t-Tâlibîn*, II/147; *Muğni’l-Muhtâc*, I/368; el-Mûsulî, *el-İhtiyâr*, I/99; el-Cezîrî, *Kitabu’l-Fıkh*, I/590; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II/572; Ebû Ceyb Sa’dî, *el-Kâmûsu’l-Fıkhî*, s. 159; Damad, Abdurrahman b. Muhammed, *Mecmau’l-Enhur şerhu’l-Multeka’-Ebhur*, Mektebu Sanayi Matbaası, İst. ts., I/192; Akgündüz, Ahmed, *Osmanlı Kanunnameleri*, Fey Vakfı Yay., İst. 1990, I/153-154.

Zira onlara ve onların azadlılarına zekat verilmez)

es-Seyyid Şerif Cürçânî, “zekatı servetin belli bir kısmından insanların belli bir kısmına bir miktar mal vermek zorunluluğudur” diye tarif etmiştir.¹ “Servetin belli bir kısmından” tabirinden, zekata tabi mallar “İnsanların belli bir kısmına” tabirinden zekat almaya hak kazanan kimseler kastedilmiştir.²

C. Zekatın Hükümü ve Delilleri

Zekat, İslam’ın beş temel rükünlerinden biridir. Vücub şartlarını taşıyan herkese farz-ı ayn’dır. Hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Dinin farzlarından olduğunun bilinmesi zaruri olduğundan farziyetini inkar eden küfre girer.³ Farziyeti kitab (Kur’ân), sünnet ve icma’ ile sabittir.⁴

1. *Kitap*: Allah, Kur’ân’da buyuruyor ki: “Zekatı veriniz” (Bakara 110), “Onların mallarından bir sadaka (zekat) al ki, onunla onları temizleyesin; (sevaplarını) artırıp yüceltesin.” (Tevbe 103) “Mallarında isteyene ve (isteyemediği için) mahrum kalmışa belli bir hak tanıyanlar...” (el-Meâric 23-25)

Kur’ân’da zekat bahsi, 30 ayette geçmektedir. 27 yerde namazla birlikte zikredilmekte, 3 yerde de ayrı geçmektedir. Bazı müellifler, zekatın Kur’ân’ın 82 yerinde geçtiğini yazmışlardır. Bunlar, (infak) kelimesinden de zekatı kastetmişlerdir.⁵

Zekat, İslam’ın başlangıcında farz kılındı, ancak miktarları hicretin ikinci yılında belirlendi. Mekke’de farz kılınırken, ne kadar verileceği belirtilmediğinden, her kes istediğini verirdi.⁶

2. *Sünnet*: Hz. Peygamber (s.a.s.), sünnetinde zekatın farziyetiyle ilgili bir çok hadis bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Abdullah b. Ömer’in rivayetine göre Rasûlullah (s.a.v.), şöyle buyurdu: “İslam dini beş temel esas üzerine kurulmuştur: Allah’dan başka ilah olmadığına, Muhammed Onun rasulü olduğuna şahadet getirmek, namaz kılmak, zekat vermek, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmaktır.”⁷

Abdullah b. Abbas’ın rivayetine göre Rasûlullah, Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken ona şu talimatı verdi: “Sen ehl-i kitab bir kavme

1 el-Cürçânî, Seyyid Şerif, *Ta’rifât*, Mehmet Esat Matbaası, İst. 1300, s. 77.

2 Heyet, *Türkiye’de Zekat Potansiyeli*, s. 3.

3 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II/573; el-Cezîrî, *Kitabu’l-Fıkh*, I/590.

4 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II/573; el-Cezîrî, *Kitabu’l-Fıkh*, I/590; el-Ensârî, Yahya, *Haşiyetu’l-Büceyremî*, Mısır ty., II/2, 3; eş-Şirbîni, *Muğni’l-Muhtâc*, I/378; *Tuhfetu’l-Muhtâc*, III/209.

5 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/57-58.

6 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/73-75; en-Nefise, *Risale fî Fıkhî’z-Zekat*, s. 7.

7 Buharî, İman 1; Müslim, İman 1, Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/26; el-Beyhakî, Sünen, I/358.

Abdullah b. Abbas'ın rivayetine göre Rasûlullah, Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şu talimatı verdi: "Sen ehl-i kitab bir kavme gidiyorsun. Oraya varınca onları Allah'dan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın rasulü olduğuna şahadet etmeye davet et. Eğer bu hususta sana itaat ederlerse, Allah'ın her gece ve gündüzde onlara beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Eğer bu hususta da sana itaat ederlerse, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere Allah'ın (c.c.) onların mallarından bir sadaka (zekat) farz kıldığını bildir. Eğer bu hususta sana itaat ederlerse, sakın mallarının iyisini almayasın. Mazlumun bedduasından sakın. Çünkü Allah tarafından kabul edilmesine hiçbir engel yoktur."¹

Sünnet, Kur'ân'da mücmel olarak farz kılınan zekatın şartlarını ve miktarlarını ayrıntılı olarak beyan etmiştir. "İnsanlara kendilerine indirilene açıklaman için sana da bu Kur'ân'ı indirdik." (en-Nahl 44) Zekatın miktarları, vücut şartları ve zekata konu olan malların tasnifiyle ilgili bir çok hadisler bulunmaktadır. Bunlar, hadis kitaplarının zekat babında zikredildiğinden burada tekrarına gerek duymuyoruz.²

3. *İcma'*: Bütün Müslümanlar, her asırda zekatın farz olduğunda ve İslam'ın beş temel rükünlerinden biri olduğunda ittifak etmiştir. Bu ise ümmetin zekatın farzıyeti üzerinde icmaı demektir. Sahabiler de zekatı vermeyenlere karşı savaşın ilanı üzerinde icma etmiştir.³

D. Zekatın Meşrûiyetinin Hikmetleri

İslam, Allah'ın değişmez dîni nizamıdır. Müslüman, bu nizamdan ebedi ahiret hayatını ve saadetini kazanmak için salih amelleri bulabileceği gibi, dünyada da huzurlu bir hayata kavuşmak için gerekli maddî ve ruhî amilleri rahatlıkla bulabilir.⁴

İslam dîni, fitrî olduğu için, her zaman ve her mekanda elverişli olup, usûl ve furûâtı insanın saadeti için gerekli her şeyi ihtiva etmektedir. Allah'ın insanı kerim kıldığını ve onu ademden vücuda getirtikten ve varlıkları ona musahhar kıldıktan sonra onu bütün mahlukattan daha üstün bir mevkiye getirerek yeryüzünde kendisine halife yaptığını İslam dini bildirmektedir. Allah'ın insana yaptığı ikramdan olarak, gerek kuvvetli gerekse zayıf olduğu durumlarda kerametine uygun bir hayat hakkı ve bunu koruma hakkı bahşetmiştir. Bu hakkın elde edilmesi ve korunması ise, insanın toplum halinde toplumun bir ferdi olarak kardeşlik duygu ve

1 Müslim, (Nevevî şerhiyle), I/196-7; ed-Dârimî, Sünen, I/379.

2 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/83-4.

3 İbn Kudâme, *el-Muğni*, II/572; el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/590; el-Ensârî, *Haşiyetu'l-Büceyremî*, II/2; eş-Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, Mısır 1352, I/378; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetu'l-Müctehid*, Daru'l-Fıkr, Riyad ty., I/178.

4 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi'z-Zekât*, s. 16.

insanca yaşaması mümkün olmadığından Kur'ân, ümmet olarak, insan olarak (Ey insanlar) ve mü'minler olarak (Ey iman edenler) şeklinde hitap etmektedir. Bu hitaplardan maksat, Müslümanın onsuz yaşayamayacak ümmetin bir ferdi olduğunu ifade etmektir. Fert ile ümmet, cüz ile küll arasındaki ilişki ise, karşılıklı görev ve mesuliyet ilişkisi olup bunun ifasını gerektirmektedir. Bu ise şeriatın bütünüyle uygulanmasıyla mümkün olur. Dinin rükünlerinden biri de zekattır. Zekat, bir kısım insanlara farz kılınmıştır ki, diğerlerine verilsin ve sosyal güvence, kardeşlik, dayanışma ve sevgi bağları sağlanmış olsun.¹

İslam'ın temel rükünlerinden olan zekatın, mala taalluk eden çok önemli gaye ve hikmetleri vardır. Bu gaye ve hikmetler, aynı zamanda toplumun sosyal ve ekonomik hayatıyla da ilgilidir.² İnsanın kazandığı mallar, ne kadar titizlik gösterirse gösterebilir, bilerek veya bilmeyerek çoğunlukla şaibeli olur. Bu mallara bazı kirli şeylerin karışması hemen hemen kaçınılmazdır. Bu ise, mala ve mal sahibine zarar ve felaketlere sebep olur. İşte Allah (c.c.), malın kirlerinin temizlenmesi ve sahibinin bela ile zararlardan korunması için zekatı farz kılınmıştır.³ Yüce Allah, bu hususu Kur'ân'da şöyle ifade etmektedir: "Onların mallarından bir sadaka (zekat) al ki, onunla onları (günahlardan) temizleyesin; onların (sevaplarını) artırıp yüceltesin." (Tevbe-9/103) Bu husus, Müslüman'a has bir özelliktir. Zekat, bir ibadet olmakla birlikte mükellefin günahlarını da temizler. Ancak bilinmelidir ki, bu temizlik, zulüm, gasb, aldatma ve diğer gayr-i meşru yollarla elde edilen mallar için sözkonusu değildir. Bu temizlik, bazı hata ve ihmaller neticesinde ya da bilmeyerek mala karışan kirler ve şaibeler içindir.⁴

Malın zekatla temizlenmesi yanında zekat malı artırır, bereketli kılar. Bu hususu Allah (c.c.) Kur'ân'da şöyle ifade eder: "Allah ribayı (faizi) imha eder, fakat sadakaları (zekatı) çoğaltır, bereketli kılar." (Bakara. 276). Rasûlullah'ın sünneti de bu hususa delalet etmektedir. Şöyle ki: "Üç şey vardır ki onların doğruluğuna yemin edebilirim. Size bir hadis söyleyeyim, onu ezberleyiniz: Zekattan dolayı hiç kimsenin malı noksan olmaz. Zulme uğrayan kimse sabrederse mutlaka Allah onun izzet ve şerefini artırır. Kim ki kendine dilencilik kapısını açarsa, Allah da ona fakirlik kapısını açar."⁵

1 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/5-8; en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 6; Abdullah Osman Huseyn, *ez-Zekât ve'd-Damânu'l-İctimâî fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Daru'l-Vefa, Mısır 1409/1989, s. 18; el-Husârî, Ahmed, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye ve'l-Nuzumu'l-Mâliyye fi'l-Fikhi'l-İslâmî*, Müessesetu'r-Risale, Kahire ty., s. 560.

2 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 6; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 18.

3 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 6; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 18.

4 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 6.

5 et-Tirmizi, Sünen, IV/487; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/231.

ki kendine dilencilik kapısını açarsa, Allah da ona fakirlik kapısını açar.”¹

İktisadi sahada toplumun güçlenmesi hususunda zekat, çok önemli bir gelir kaynağıdır ki devlet, toplumun düzenini sağlamak, zaruri ihtiyaçlarını ifa görevini yerine getirmek için zekata muhtaçtır. Ancak zekat, vergiden farklı bir gelir kaynağıdır. İkisinin arasında hem gaye, hem de vesilede fark vardır. Zekatın gayesi, vergi gibi sadece iktisadi bir kaynak olması değildir. Aynı zamanda bir ibadettir ki veren kişi onunla sevap kazanır.² Allah (c.c.) bu hususu Kur'ân'da şöyle ifade etmektedir: “Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki namazlarında huşu içindedirler. Onlar ki boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Ve onlar ki zekat (vazifelerini) yerine getirirler.” (el-Mü'minûn 1-4). “Şüphesiz sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel ödünç verenlere verdikleri kat kat artırılır ve onlar için şerefli bir mükafat vardır.” (el-Hadîd 18). Zekat, sahibine sevap kazandırdığı gibi malı ve mal sahibini de temizlemekte, tezkiye etmektedir.³

Zekat ile vergi arasında vesile bakımından da fark bulunmaktadır. Zekatta, zekata tabi mallar, verilecek miktarlar ve sarf yerleri belli ve şâri' tarafından tesbit ve tayin edilmiştir. Vergide ise sözkonusu olan mallar, miktarları ve sarf yerleri ihtiyaca göre devletin ve yöneticilerin tesbit ve tayinine bırakılmıştır. Zekat oranları nass ile sabit olduğu için zaman ve mekana göre değişmediği halde, vergi oranları ise devletin ve toplumun ihtiyacına göre belirlendiği için zaman ve mekana göre değişebilir.⁴ Bu nedenle “devlete verilen vergi, zekat yerine sayılmaz” denilmiştir.⁵ Çünkü laik devletler tarafından alınan vergiler, zekat adıyla alınmadığı gibi zekatın sarf yerlerine de sarf edilmemektedir.⁶

Zekat, toplumun sosyal ve ekonomik düzenini sağlamada toplumdaki zengin fakir sınıfları arasında sevgi duygularını yerleştirip düşmanlık duygularını ortadan kaldırmada büyük rol oynadığından ve sosyal barış ve huzuru temin ettiğinden dolayı zekatı verenler, şari tarafından medhedilerek mükafat vaadedildiği gibi, zekatla mükellef olduğu halde vermeyenler de cimrilik gibi kötü sıfatlarla tavsif edilip zemmedilmiş ve şiddetli azaplarla tehdit edilmişlerdir.⁷ Allah (c.c.) bu hususu Kur'ân'da şöyle ifade etmektedir: “Allah'ın, kereminden kendilerine verdiklerini infakta cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki o kendileri için daha hayırlıdır. Tersine bu onlar

1 et-Tirmizi, Sünen, IV/487; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/231.

2 en-Nefise, *Risale fî Fikhi'z-Zekat*, s.7.

3 en-Nefise, *Risale fî Fikhi'z-Zekat*, s. 7; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 169.

4 en-Nefise, *Risale fî Fikhi'z-Zekat*, s.8; el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 559.

5 el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 560.

6 Aydın, Abdullah, *Nûru'l-İzah ve Tercümesi*, İst. 1970, s. 153; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 34; eş-Şerbasî, *Yes'elûnek fî'd-Dîn ve'l-Hayat*, Daru'l-Cil, Beyrut 1401/1981, II/133.

7 en-Nefise, *Risale fî Fikhi'z-Zekat*, s.8; el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, 1/89-90.

verince, onda cimrilik edip onun emrinden yüz çevirerek sözlerinden döndüler.” (Tevbe 75-76)

Diğer cihetten Kur’ân, toplum içinde yoksul ve maişetini teminden aciz olanların korunmalarını ve ihtiyaçlarının temini hususunda önemli hükümler vermektedir.¹ Bu cümleden olarak Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: “Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya haklarını ver.” (el-İsrâ 26) “O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah rızasını isteyenler için bu en iyisidir. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir.” (Rum 38).

Bu izahlardan anlaşılıyor ki, zekatın farziyetinin en önemli hikmetleri, toplumun huzur ve güvenini sağlamak ve korumak, toplum fertleri arasında birlik ve kardeşlik duygularını tesis etmek ve toplum içinde zayıf olanları korumak ve onlara insanca bir yaşam temin etmektir.²

Zekatın meşruiyet hikmetleri hakkında Şah Veliyyullah Dehlevî şunları ifade etmektedir: “Zekatın farz kılınmasında iki temel maslahat bulunmaktadır. Birisi nefsin terbiyesine bakar. Çünkü nefis cimridir. Cimrilik hem dünyada hem ahirette insan için en zararlı bir haslettir. Çünkü cimri olan kişi öldüğü zaman onun kalbi malına bağlı kalır ve ondan dolayı azab çeker. Zekatı vermekle cimriliğini giderirse sehavet gibi iyi bir hasleti kazanır. Sehavet ise Allah’a ve ahirete iman ile farzların ifasından sonra ahirette kişi için en faydalı bir ahlaktır. Bu ise zekatla kazanılır. Bu sebeple zekat Kur’ân’da bir çok yerde namaz ve iman ile birlikte zikredilmiştir. İkincisi ise sosyal hayata ve toplumun huzur ve düzenine bakar. Çünkü her toplumda zayıf ve maişetini teminden aciz muhtaç insanlar vardır. Bu insanların ihtiyaçları giderilmediği takdirde, açlıktan ölümler karşılıklı gelir ve mal sahiplerine düşman olurlar. Dolayısıyla toplumda huzursuzluk meydana gelir. İnsanların hayatı azap ve zindan haline gelir. Ayrıca toplumun idaresi, malların ve canların korunması için memur, muhafız ve askerlerin beslenmesine devletin ihtiyacı vardır. Bu da zekatın ibadet niyetiyle verilmesiyle gerçekleşir. Aksi takdirde mal ve canlar, telef olabilir ve toplumun huzur ve düzeni bozulur.”³

Bu izahların ışığında zekatın farziyetinin hikmetleri şöyle özetlenebilir:

1. Zenginlerin nefislerini cimrilik hastalığından korumak ve günahlardan temizlemek, onları hayırlı işlere alıştırmaktır ki, felah bulanlardan olsunlar. Çünkü Allah, “Kim kendini nefsinin cimriliğinden korsa, işte

1 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s. 9-10; el-Kardavî, *Fıkhu’z-Zekât*, I/91; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 14.

2 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s. 10-11; el-Kardavî, *Fıkhu’z-Zekât*, I/67-68; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 16-17.

3 Şah Veliyyullah Dehlevî, *el-Huccetullahi’l-Bâliğa*, Daru’l-Ma’rife, Beyrut ts., II/39.

- temizlemek, onları hayırlı işlere alıştırmaktır ki, felah bulanlardan olsunlar. Çünkü Allah, “Kim kendini nefsinin cimriliğinden korursa, işte onlar (dünya ve ahirette) kurtuluşa erenlerdir.” (Haşr 9) buyurmuştur.¹
2. Fakir ve acizlere yardım etmek ve bu yardımlarla yoksul ve muhtaçların yaralarını sarmak, onların elem ve sıkıntılarını hafifletmektir. Bu suretle zenginlerle fakirler arasında devamlı bir sevgi meydana gelmiş, bu iki zümre arasında dayanışma ve şefkat bağları sağlanmış olur. Çünkü zekat İslam’ın köprüsüdür. Yani fakir ile zenginin kalpleri arasında bir köprüdür. Bu köprüünün üstünden zenginlerden fakirlere şefkat ve merhamet; fakirlerden zenginelere saygı ve muhabbet geçmektedir.²
  3. Yeryüzünde huzur ve yaşama düzenini bozan dilenci ve işsizlerin sayısını azaltmak ve böylece toplumdaki suç, kötülük ve dengesizlikleri ortadan kaldırmak veya aza indirmektir. Çünkü muhtaç bir fakir, aç kalınca toplumda karışıklıklar çıkarmaya, başkalarının malını çalıp karnını doyurmaya çalışır. Fakat zenginin verdiği zekatla ihtiyacı giderilirse, suç işlemekten, başkasına zarar vermekten vazgeçer, faydalı işlere yönelir.³
  4. Zekat, toplumu zenginlerin büyük servetler yığıp fakirleri mahrumiyetle başbaşa bırakmaları neticesinde meydana gelen komünizme zemin hazırlayıcı ihtilal, anarşi ve karışıklıklardan korur. Çünkü eğer zenginler, Allah’ın “Dilencilere ve yoksul olmalarına rağmen bir şey istemeyenlere mallarının belli bir kısmını hak olarak ayıranlar hakiki mümindir.” (el-Meâric 24-25) ayetine kulak verirlerse ve fakirler de zenginlerin mallarında hisse sahibi kardeşleri olduklarını içten hissederlerse, toplumu karşılaşılabileceği felaketlerden korumaya, fakirin zengin kardeşinin servetinin gelişmesine yardımcı olmasına ve onu kendi malı gibi korumasına sebep olur.⁴
  5. Zengine verilen mal, büyük bir nimettir. Nimet ise bir şükür ister. İşte zekat, bu nimetin şükrüdür. Çünkü Allah’ın, kullarına biri bedenî, diğeri malî olmak üzere iki çeşit nimeti bulunmaktadır. Bedenî nimetin şükrü, bedenle yapılan ibadetlerle; malî nimetin şükrü de malî ibadet olan zekat ve sadakalarla yapılır.⁵
  6. Zekatın farziyetinin bir hikmeti de Allah yolunda çarpışanları güçlendirerek ve savaşınlara mali yardımda bulunarak İslam dininin yayılması, Allah’ın hükmünün yücelmesi ve İslam devletinin

1 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/461; Aydın, *Nûru’l-İzah ve Tercümesi*, s. 144.

2 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/461; Aydın, *Nûru’l-İzah ve Tercümesi*, s. 144; Bediüzzaman, Said Nursî, *İşârütu’l-İcâz*, (Thk.: İhsan Kasım es-Sâlihî), Daru Sözlere, İst. 1414/1994, s. 54

3 Aydın, *Nûru’l-İzah ve Tercümesi*, s. 145.

4 Aydın, *Nûru’l-İzah ve Tercümesi*, s. 145.

5 Aydın, *Nûru’l-İzah ve Tercümesi*, s. 145.

savunmasına verebilmesi ve böylece İslam bayrağının yükselip dalgalanabilmesi için zenginin de malının bir kısmını feda etmekten geri kalmaması gerekir.¹

7. Malın nemalandırılması ve tükenmekten korunması.

8. Malın fakirlerin hakkından temizlenmesi, afet ve belalardan korunmasıdır.²

Kanaatimiz: İslam'a göre mal, gerçekte Allah'ındır, insan ise Allah'ın halifesidir. Fakirler ve muhtaçlar ise, Allah'ın iyâli olmaları hasebiyle malda hakları vardır. Amme hakları da "fi sebîlillah" ile ilgili olması hasebiyle mala taalluk eder. Dolayısıyla zekatın verilmesiyle kişi, emanet ve halifelik görevini yerine getirmiş, hıyanetten kurtulmuş olur.

Zekatın bu hikmetleri, bütün malların zekatı için geçerlidir. Çünkü zekatın meşruiyeti, fakir, yoksul, borçlu, yolcu ile Müslümanların amme ihtiyaçlarının yerine getirilmesi içindir. Bu gayelerin gerçekleştirilmesi, her mal sahibinin görevidir. Sadece beş deve, kırk koyun veya beş vesk arpa sahibine yüklenip büyük sermaye sahiplerinin muaf tutulması, İslam'ın ruhuyla bağdaşmaz.³

E. Zekatın Vücut Şartları

1. *Şahısta (zekatı verende) Bulunması Gereken Şartlar.* Zekat, Müslümanların üzerine şer'i ve kesin bir vücutla vacibdir. Bu vücutun mahalli (konusu), Müslümanın malik olduğu malıdır.⁴ Müzekkide bulunması gereken vücut şartları şunlardır:

a) *Müslüman olmak.* Müslüman olmayana zekat vacib değildir. Gayri müslim, ister ehl-i kitap olsun, ister diğer inanç sahibi olsun farketmez.⁵ Ancak bu husus, aslen kafir olanlar ve mürted olanlar da irtidattan sonraki durumları için geçerlidir. Mürted, irtidattan önce üzerine vacib olan zekat, irtidatla düşmez. Tekrar İslam'a dönerse irtidattan önceki zekatını vermekle Şâfi'i'ye göre mükellef olur.⁶ Hanefilere göre ise irtidatla üzerindeki zekat düşer. İrtidat süresinde ise Şafîilerin bir kısmına göre zekat vacibdir. Diğer bir kısmına göre ise irtidat süresinde mükellef değildir.⁷ Biz "Mürtedin üzerine zekat vacibdir" diyen grubun görüşüne katılıyoruz.

Zekatın vücutunda Müslüman olmanın şartıyeti, İslam dîninin

1 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/461; Aydın, *Nûru'l-İzah ve Tercümesi*, s. 145.

2 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/158.

3 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/159.

4 el-Kâsânî, Ebû Bekr b. Mes'ud, *el-Bedâiu's-Sanâ'i*, Daru İhya, Beyrut 1390/1974, II/2-9.

5 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/591; en-Nefise, *Risale fi Fıkhî'z-Zekat*, s. 12; el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/109, 110.

6 en-Nevevî, Muhyiddin Yahya, *el-Mecmû'*, Mektebetu'l-İrşad, Cidde ty., V/327, 328.

7 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/110-111; İbn Âbidîn, Muhammed Emin, *Reddu'l-Muhtâr ala'd-Dürri'l-Muhtâr*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut ty., II/4.

üzerine zekat vacibdir” diyen grubun görüşüne katılıyoruz.

Zekatın vücubunda Müslüman olmanın şartiyeti, İslam dîninin kemâline binaendir. Yani kişinin Müslümanlığının geçerli olması, İslam’ın bütün rükünlerine inanmasına bağlıdır. Rükünlerden biri de zekattır. Gayr-i müslim ise bu rükünleri itiraf etmediği için Müslüman olma vasfını kazanmamıştır. Dolayısıyla zekatla mükellef olma vasfını elde edememiş olur.¹ Ayrıca zekatın iki yönü bulunmaktadır. Biri sosyal yardımlaşma yönü, diğeri ise İslam’ın beş temel esaslarından bir ibadet olmasıdır. Bu nedenle İslam, gayr-i müslimlerin inançlarına bir saygı anlamında önemli bir ibadet vasfını taşıyan bir mükellefiyetten onları muaf tutmuştur.²

Gayr-i müslimlerin zekatla mükellef tutulmaları üzerine iki problem ortaya çıkıyor: Birincisi, deniliyor ki, gayr-i müslim, Müslümanlar arasında bulunmaktan istifade ederek kazandığı malından zekat alınmaması uygun olur mu? Halbuki bir nisaba malik olan Müslümanın nisabından zekat alınırken bir çok nisaplara malik olan gayr-i müslimden alınmamış olur.³

Buna şöyle cevap verilebilir: Zekat (yukarıda belirtildiği üzere) Müslümanın inancına taalluk ettiği için ona mahsustur. Çünkü zekat bir ibadet kabul edildiğinden gayr-i müslime zaten vacib olmaz. Şayet fakirlere bir sosyal yardım olduğu gözönüne alınırsa yine gayr-i müslime vacib olmaz. Çünkü fakirlerden mes’ul değildir. Çünkü onunla onlar arasında inanç bağı bulunmamaktadır. Ancak bir grup İslam alimi, Müslümanlardan alınan her şey Benû Tağlib Hıristiyanlarından⁴ da alınması gerektiğini söylemişler. Ebû Hanife, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel de bu görüşü savunmuşlardır.⁵ Bu görüş, adalet ve hakkaniyete daha yakındır. Çünkü bir milletin içinde yaşayıp onların güven ve himayelerinden ve onlarla muamelelerden istifade ederek servet kazanan bir kişinin durumu kamunun yararı için konular bir mali mükellefiyet karşısında onlarınkinden daha iyi olmamalıdır. Gayr-i müslimlere farz edilen zekat miktarı, zekat adıyla değil, vergi adıyla isimlendirilebilir. Çünkü itibar, maksat ve mânâyadır, lafza

1 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s. 13.

2 el-Kardavî, *Fıkhu’z-Zekât*, I/111.

3 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s.13.

4 Benû Tağlib b. Vâil Rebîa Araplardan bir kabiledir. Cahiliye döneminde Hıristiyan olmuşlardı. Hz. Ömer, onları cizye ödemeye davet etmişti. Dediler “Biz Arabız, birbirinizden ne alıyorsanız, bizden de onu alın” Zekatı kastettiler, Hz. Ömer bunu reddetti. Bunun üzerine onlardan bir kısmı Rumlara iltihak ettiler. Nu’mân b. Zer’a Hz. Ömer’e “Ey Mü’minlerin emri, bunlar Arab olduğu için cizye ismini gururlarına yediremiyorlar. Sadaka adıyla onlardan cizye alsan, düşmanların yanına gitmeseler” dedi. Hz. Ömer onları çağırdı ve zekatın iki katını onlardan aldı. (Bkz. Abdulkerim Zeydan, *Ahkâmu’z-Zimmiyyîn ve’l-Müste’minîn fi Dari’l-İslâm*, Müessesetu’r-Risâle, Beyrut 1408/1988, s. 123-124.)

5 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s.13, 14.

İkinci problem; Müslüman ile gayr-i müslim arasında müşterek bir müessese veya şirket bulunsa, zekatın nasıl verileceğidir. Şayet tüzel kişi olarak şirket veya müessesenin mal varlığından zekat verilirse, problem çözülmüş olur. Çünkü zekatın farziyet hükmü, müşterek mala yöneltilmiş olur. Hisse sahiplerinin şahıslarına tevcih edilmiş olmaz ki gayr-i müslimden zekat alınmış olsun. Şayet zekat, şirketin tüzel kişiliğinden değil de şahısların hisselerine tevcih edilecek olursa, o zaman zekat sadece Müslüman ortağın hissesinden alınmış olur. Gayr-i müslimden zekat alınmaz. Ancak birinci problemde olduğu gibi burada da gayr-i müslimin hissesinden de zekat miktarı kadar vergi adıyla bir miktarın alınması hakkaniyete uygun olur.¹

b) *Baliğ olmak (Erginlik çağına ermiş olmak)*. Çocukların üzerine zekat vacib değildir. Lakin malı varsa malından zekat verilmesi velisi üzerine vacibdir. Bu görüş cumhûra aittir. Hanefilerce çocuğun malı zekata tabi değildir. Çünkü zekat bir ibadettir. Çocuk ise henüz ibadete muhatab değildir.²

c) *Akıllı olmak*. Delilere zekat vacib değildir. Fakat çocukta olduğu gibi malı varsa, cumhura göre zekata tabidir. Verilmesi velisine vacibdir. Hanefiler, aynı gerekçeyle bunda da ayrı görüştedir.³

d) *Hür olmak*. Kölelere zekat vacib değildir. Çünkü kölenin (rakîk) elindeki mal, efendisine aittir. Mükâteb ise, elindeki malın mülkiyeti tam olmadığından zekata tabi değildir.⁴

2. *Malla İlgili Vücub Şartları*: Zekatın vacib olması için malda bulunması gereken şartlar şunlardır:

a) Tam mülk olması. Mükâtebin malında zekat vacib değildir, çünkü tam mülk değildir.⁵

b) Nisaba ulaşmış olması. Nisaba ulaşmayan mal zekata tabi değildir. Nisab, Şâriin koyduğu belli bir miktar demektir. Bu, malların çeşidine göre değişmektedir. Mesela altından 20 miskal, yani 20 dinar. Gümüşten 200 dirhem, sıgırda 30, deve 5, küçük baş hayvanlardan 40 adet olması gibi.⁶

1 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.14; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/113, 116; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 85-87.

2 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/591; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/4; el-Mûsulî, *el-İhtiyâr*, I/99; İbn Kudame, *el-Muğni*, II/622.

3 es-Serahsî, *el-Mebsût*, II/162.

4 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/594; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/4; el-Mûsulî, *el-İhtiyâr*, I/99; İbn Kudame, *el-Muğni*, II/624; ed-Dimyâti, *İlânetu't-Tâlibîn*, II/149; el-Bacurî, İbrahim, *Hâşiyetu'l-Bacurî*, Mısır ty., I/262.

5 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/592; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/4; el-Mûsulî, *el-İhtiyâr*, I/99; el-Ensârî, *Hâşiyetu'l-Büceyremî*, II/55.

6 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/593-601; es-Serahsî, *el-Mebsût*, II/150-190; *Tuhfetu'l-Muhtâc*, III/210-263; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/16-28; İbn Kudame, *el-Muğni*, II/577-595.

dirhem, sığırdan 30, deveye 5, küçük baş hayvanlardan 40 adet olması gibi.¹

c) Malikin mülkünde bir kameri yıl kalması (Havelânu'l-havl). Bu şart ticaret malları, altın, gümüş ve hayvanlar için geçerlidir. Toprak mahsulleri için bu şart yoktur.² Bu meseleyle ilgili daha geniş açıklama ileride gelecektir.

d) Malın nisabının borçtan hali olması, yani borç varsa çıkarıldıktan sonra nisabın bulunması gerekir. Şâfiilere göre borcun çıkarılması şart değildir. Kişinin nisabı, borcuna kafi gelmese bile zekatın verilmesi gerekir. Hanefilere göre ise, borçtan hali olma şartı sadece toprak mahsulleri için sözkonusu değildir, diğer mallarda şarttır. Mâlikîlere göre bu şart, sadece altın, gümüş ve ticaret malları için geçerlidir, hayvanlarla toprak mahsullerinden borç çıkarılmadan zekatı verilir. Hanbelilere göre ise bu şart hem iç mallar (para, ticaret malları ve madenler gibi) hem de dış mallar (hayvan ve toprak mahsulleri gibi) için geçerlidir. Borç çıkarıldıktan sonra nisab bulunması gerekir.³

e) *Malın nâmî (artan) olması*, artmaya kabiliyetli olması gerekir. Para, toprak mahsulleri ve hayvanlar gibi. Çünkü zekatın vacib olmasından maksat, kişinin malının tüketilip bitmesi ve sonunda fakirleştirilmesi değildir. Zekatın matrahı her ne kadar sermaye ise de zekatın esas hedefi, sermayeden elde edilen geliri yani artışı olup, malın aslının (yeni gelir elde etmek için) sahibine salim kalmasıdır. Bu nedenle şahsî kullanım için ayrılan giyim eşyaları, şahsî binek araçları, mesken, meslek alet ve edevatları ve ev eşyaları artan olmadıkları ve artışa kabil olmadıkları için zekattan muaf tutulmuştur.⁴

F. Zekatın Vacib Olduğu Malda Aranan Vasıflar

Malın zekata tabi olması için mütekavvim olması gerekir. Mütekavvim kelimesi, iki mânâyâ gelir. Birisi, ondan faydalanma şer'an mübah olan maldır. Diğeri ise, hürzda bulunan yani fiilen istifadesi mümkün olan sahibinin himaye ve hakimiyetinde bulunan mal mânâsına gelir. İkinci mânâyâ göre denizdeki balık, avlanmayıncaya kadar mütekavvim bir mal

1 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/593-601; es-Serahsî, *el-Mebsût*, II/150-190; *Tuhfetu'l-Muhtâc*, III/210-263; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/16-28; İbn Kudame, *el-Muğni*, II/577-595.

2 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/593; Şehhate, Şevkî İsmail, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat fî Tatbîki'l-Muâsir*, ez-Zehrâ li'l-İ'lâmî'l-Arabî, Kahire 1408/1988, s. 52.

3 el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/594-595; *Muğni'l-Muhtâc*, I/411; el-Ensârî, *Haşiyetu'l-Büceyremî*, II/55; el-Müsulî, *el-İhtiyâr*, I/100; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/5; el-Kardavi, *Fıkh'u'z-Zekât*, I/167-171; el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 595-596; el-Erdebîlî, Muhammed Emin, *el-Envâr fî A'mâlî'l-Ebrâr*, Mısır ty., I/131.

4 A. Osman, *ez-Zekât*, s.55-56; el-Kardavi, *Fıkh'u'z-Zekât*, I/151-155; el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/595-596.

gerekir:¹

Birincisi, mütekavvim olması yani şer'an faydalanılmasının mübah olması. Buna göre içki, faiz, gasp ve hırsızlık gibi şer'an helal olmayan yollardan elde edilen mallar, şer'î mânâda mal değildir. Çünkü mütekavvim değildir, yani şer'an bir değer taşımamaktadır.

İkincisi: Ma'dûm olmaması, yani ayn olarak mevcut olması gerekir.

Üçüncüsü: Teslimi sahibinin kudretinde bulunması gerekir. Buna göre gasbedilmiş mal, sahibi tarafından geri alınmaya gücü yetmiyorsa, satışı, icarı ve hibesi caiz değildir. Çünkü şer'an mal sayılmamaktadır. Buna göre haram malda zekat vacib olup olmadığı problemi ortaya çıkar.

G. Haram Mala Zekat Düşer mi?

Malın helal haram olma hususunda üç sıfatı bulunmaktadır. 1. Helal mal, 2. Şüpheli (haramla karışık) mal, 3. Haram mal.²

1. *Helal mal*: İnsanın çalışma, ticaret, sanat, miras, hibe, vasiyet, vb. meşru yollarla elde ettiği maldır. Helal mala zekat vacib olduğu gibi, her türlü hak ve ödevler ona taalluk eder. Her Müslüman helal mal kazanmakla şer'an mükelleftir.³

2. *Haramla karışık (şüpheli) mal*: Her ne kadar Müslüman kişi, helal kazanç ile elde etmeye çalışmakla mükellef ise de, bazen elde ettiği mala çeşitli sebeplerle bir kısım haram mal da karışır ve ne tam helal, ne de tam haram bir mal elde edilmiş olur. İslam hukukçuları, bu çeşit mal için "galibiyet" ölçüsünü koymuşlar. Yani malın çoğunluğu haram ise tamamı haram; çoğunluğu helal ise tamamı helal kabul edilmiştir.⁴

İmam İbn Teymiyye ise haramı iki kısma ayırmıştır: Vasfindan dolayı haram (murdar olan hayvan leşi gibi) ve kazanılmasından dolayı haram (fasit akitle kazanılan veya gasbedilen mal gibi). Bu ikincisi, helal bir mala karışırsa onu haram etmez. Mesela, birisi bir miktar para gasbedip kendi parasına karışırsa, tamamı ne gasbedene ne de gasba uğrayana haram olmaz. İkisi onda ortak olur. Mümkünse taksim edilerek herkes hakkını alır.⁵

Buna binaen haramla karışan maldan zekat ve sadakanın verilmesi caiz olur, eğer karışan haram kısmı ayırmak mümkünse.⁶ Mesela işveren, işçilerin ücretlerini yemiş ve kendi malına karıştırmış ise, malı şaibeli olur ve zekatını vermeden önce işçilerin ücretlerini ayırıp ödemesi gerekir. Aynı

1 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.16; el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/138-139.

2 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.16; el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/145-146.

3 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.17; el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/145-146; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/25.

4 el-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâ'i*, V/144.

5 İbn Teymiyye, Ahmed, *Mecmû'ul-Fetâvâ*, Kahire 1404/1984, XXIX/320.

6 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.18.

caiz olur, eğer karışan haram kısmı ayırmak mümkünse.¹ Mesela işveren, işçilerin ücretlerini yemiş ve kendi malına karıştırmış ise, malı şaibeli olur ve zekatını vermeden önce işçilerin ücretlerini ayırıp ödemesi gerekir. Aynı zamanda kişi, kendi kazancı olan helal malını veya ticaretini gasbedilmiş veya faiz mahsulü ya da fasit bir akitten elde ettiği bir haram mala karıştırırsa, önce malını haramdan ayıklaması, sonra da zekatını vermesi gerekir.²

3. *Haram olan mal*: Asıl olarak Müslümanın malı helal olmalı. Riba, içki, kumar, murdar hayvan, hırsızlık ve zulüm gibi şer'an haram olan yollardan sakınmalıdır. Kural budur. Ancak zamanımızda insanların kısa yoldan zengin olma ihtirasları sebebiyle faizle çalışan banka, şirket ve çeşitli bono ve senetlerden haram kazanç çoğalmıştır. Manzara şu ki, bir tarafta fakir ve ihtiyaç içinde kıvranan ve Allah'ın emri olan zekatın verilmesini bekleyen fakir ve yoksullar; diğer tarafta trilyonlar sahibi paralarını banka ve şirketlerde faizle değerlendiren, helalle haramı birbirine karıştırarak trilyonlarına trilyonlar katan zenginler. Bunlar, mallarının zekatlarını nasıl vereceklerini sormaktadırlar. Bunlara "Malınız haram olduğu için mülkünüz değildir, dolayısıyla size zekat düşmez, siz gerçekte fakirsiniz, elinizdeki mal sizin değildir, yalnız zekat miktarını değil, tamamını hakiki sahiplerine iade etmeniz gerekir. Eğer gerçek sahipleri bilinmiyorsa, kamu yararına bir hayır hizmetine vermeniz gerekir" diye cevap verilirse -ki gerçek cevap budur³ - o zaman başka birileri "Haram mal sahiplerinin durumları, helal mal sahiplerinin durumundan daha iyi olması uygun düşer mi, ki haram mal sahipleri, zekatla mükellef tutulmamaktadır?" diye itirazda bulunabilirler.⁴

Kanaatimizce bu problem için şöyle bir çözüm mümkün olabilir: Haram ve helal mal karışık olan malın zekatı zaten verilmesi gerekir. Tamamen haramdan elde edilmiş bulunan mala gelince, tamamının tasadduk edilmesi şer'an gerektiğine göre⁵ şayet tamamı sahiplerine iade edilir veya tasadduk edilirse, mesele biter. Fakat vakıa olarak bunun yapıldığı görülmemiştir. Bu durumda zekat miktarının muhtaçlara verilmesi, hiçbir şeyin verilmemesinden daha iyi olur. O halde haram malın tamamı verilmediği taktirde hiç olmazsa zekat miktarı olan kısmın fakirlere verilmesine (haram mala zekat düşmez gerekçesiyle) engel olunmamalıdır. Aksi halde ülkenin gelir kaynaklarını ellerine geçiren rantiyeci ve helal-haramı önemsemeyen güçler hiçbir şeyi ülkede muhtaç olanlara vermeden

1 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi'z-Zekat*, s.18.

2 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi'z-Zekat*, s.19.

3 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/145-146.

4 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi'z-Zekat*, s.20.

5 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/145.

H. Zekatın Ödenmesinde Gizlilik

Zekatın ödenme adabından biri de toplum içinde aleni olarak değil, kendisiyle fakir arasında gizlilik içinde verilmesidir. Hatta zekatı alan kişinin zekat olduğunu bilmesi dahi gerekli değildir. Kendisine bir hediye verildiğini bilse de zekat caiz olur. Demek zekatı veren kişi, kalbinde zekat niyetini getirerek fakire vermesi veya göndermesi yeterlidir. Zekatın bu şekilde ödenmesinin üç faydası vardır. Birincisi, zekat vereni riyadan kurtarır, çünkü zekat da bir sadakadır. Sadakada gizlilik esastır. İkincisi, zekatı alanı ezilmekten ve aşağılık kompleksinden kurtarır, izzet-i nefsinin ve onun ruhunu korumuş olur. Üçüncüsü, zekatın müstehak olmayan bazı yüzüstü insanları zekat isteme ısrarlarını önlemiş olur. Aleni olarak verilirse bunlar da istemeye gelirler.¹ Kanaatimizce, eğer zekat devlet tarafından toplanıyorsa, alenilik daha uygundur.

II. BAZI ZEKAT MALLARI VE ZEKAT MASRAFIYLA İLGİLİ PROBLEMLER

A. Bazı Malların Zekatıyla ilgili Problemler ve Çözümleri

Kur'ân, zekata tabi malları ve zekat miktarlarını belirtmemiş, bunları kavli ve amelî sünnete bırakmıştır. Sünnet, zekata tabi olan malların çeşitlerini ve vacib olan zekat miktarlarını sözlü ve amelî olarak belirtmiştir.² Buna göre para, altın, gümüş, ticaret malları, toprak mahsulleri ve deve, sığır, keçi ile koyun gibi hayvanlardır.³ Ancak sünnette belirtilmemiş olup da iktisadî değer taşıyan malların da zekata tabi olmaları gerekir. Çünkü zekatın farziyet illeti ve hikmeti bunu gerektirmektedir. Mesela Rasûlullah (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekr döneminde atların fazla bir iktisadî değeri bulunmadığından zekata tabi mallar arasında sayılmamıştır. Fakat Hz. Ömer zamanında atlar, büyük ölçüde iktisadî değer kazandığı için zekata tabi tutulmuş, bir at başına bir dinar zekat alınmıştır. Matbaanın icadı ile telif ve tercüme hakkı, kat mülkiyeti gibi haklardan elde edilen değerler de zekata matrah olmalıdır.⁴ Zekata tabi olup araştırmamızda konu edinmek istediğimiz malları şöyle sıralayabiliriz:

1. Altın, gümüş ve kağıt paranın zekatı

Altın ve gümüş, asırlar boyu hem para ve mübadele vasıtası olarak, hem de zinet eşyası olarak kullanılmıştır.⁵ Her zaman ve her yerde mal ve

1 el-Hûî, Ebu'l-Kasım, *Minhâcu's-Sâlihîn*, Daru'l-Belâğa, Beyrut 1412/1992, I/311; en-Nefise, *Risâle fi Fikhi'z-Zekât*, s. 14-15.

2 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/136.

3 en-Nefise, *Risâle fi Fikhi'z-Zekât*, s. 22.

4 Erdoğan, Mehmet, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, M.Ü. Yay., İst. 1990, s. 229.

5 en-Nefise, *Risâle fi Fikhi'z-Zekât*, s. 22.

1. Altın, gümüş ve kağıt paranın zekatı

Altın ve gümüş, asırlar boyu hem para ve mübadele vasıtası olarak, hem de zinet eşyası olarak kullanılmıştır.¹ Her zaman ve her yerde mal ve para kabul edildiği için İslam'da zekata tabi edilmiştir. Ancak zekatın vücubuna mevzu olmasının illeti, kıymetli birer maden olmaları yanında, semeniyet yani para olma, mübadelede değer olma özellikleri ağır basmıştır. Bu nedenle tarih boyunca altın ve gümüşün fiyatlarının yükselişi ve düşüşü ülkelerin iktisadını geniş ölçüde etkilemiştir.²

Altın ve gümüş para olarak kullanıldığında fiilen nâmî, zinet eşyası olarak kullanıldığında da nemaya kabil olduğu için nisaba ulaşması ve bir yılı doldurmasında ister basılmış para şeklinde, isterse külçe veya zinet eşyası şeklinde olsun zekatı verilmesi gerekir.³

Altın ve gümüşün nisabına gelince, altının 20 miskal (dinar), bugünkü gram ölçüsüne göre 85 gramdır. Çünkü bir miskal, 4,25 gramdır. $4,25 \times 20 = 85$ eder. Gümüş ise 200 dirhem (yani 595 gram)dır. Çünkü bir dirhem 2,975 gramdır. $200 \times 2,975 = 595$ gram eder.⁴

Ancak günümüzde gümüşün değeri diğer nisaplara göre büyük ölçüde düştüğünden gümüş nisabının zekat için ölçü alınmaması gerekir. Çünkü nisab, zenginlik ölçüsü olarak kabul edilmiştir. Günümüzde gümüş nisabı ise zenginlik ölçüsü kabul edildiği takdirde bu nisaba malik olan herkes zekatla mükellef olacağı gibi zekat alması da yasaklanmış olacaktır. Bunun da toplumda büyük sıkıntılara sebep olacağı muhakkaktır. Asr-ı saadette bir dinarla on dirhem alınabildiği için 200 dirhem, 20 dinara mukabil olarak zenginlik ölçüsü olan nisab kabul edilmiştir. Günümüzde ise durum, gümüşün aleyhine olarak büyük ölçüde değişmiştir.⁵

Para ve ticaret mallarının nisabı için altın nisabının ölçü alınması, kanaatimizce de daha isabetlidir. Çünkü "Gümüş nisabı fakirler için daha faydalıdır"⁶ iddiası isabetli değildir. Çünkü gümüş nisabı ölçü alınırsa birçok fakir, zengin kabul edilerek zekat almaktan mahrum bırakılmış olacak ki, bu durum fakirin aleyhinde olduğu açıktır.

Zamanla para olarak kullanılan altın ve gümüşün yerine mübadele

1 en-Nefise, *Risâle fi Fıkhi'z-Zekât*, s. 22.

2 en-Nefise, *Risâle fi Fıkhi'z-Zekât*, s. 22; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 61; el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/252; el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 579-580.

3 en-Nefise, *Risâle fi Fıkhi'z-Zekât*, s. 24; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 62; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 65; el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/250.

4 A. Osman, *ez-Zekât*, s. 66; el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/268; el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 580.

5 A. Osman, *ez-Zekât*, s. 66-67; el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/263; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 74-76; Yavuz, Y. Vehbi, *İslamda Zekat Müessesesi*, Otağ Matb., İst. 1975, s. 23.

6 A. Osman, *ez-Zekât*, s. 67.

sayılır.¹ Kağıt paraların nisabı, altın nisabı gibi yani 20 miskal (dinar)ın değeri olarak kabul edilmiştir.

Zinet Eşyalarına Zekat Düşer mi?

Altın ve gümüşün dışındaki yakut, inci, elmas gibi kıymetli taş ve madenlerden yapılan zinet eşyaları zekata tabi değildir. Altın ve gümüşten yapılmış zinet eşyaları ise, erkeklerin kullanımı için yapılmış ise zekata tabidir. Kadınların zinet eşyası ise, ulema arasında ihtilaf konusu olmuştur. Hanefî alimlerine göre kadının altın ve gümüşten zinet eşyaları nisaba ulaştığı takdirde zekata tabidir; kap kacaklarda olduğu gibi. Çünkü nisaba ulaştığı halde zekatı ödenmeyen altın ve gümüş, kenz sayılmakta olup ayet-i kerimenin tehtidi şumulüne girmektedir.² Ayetin meali şöyle "Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara hemen acıklı bir azabı müjdele. (Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki) işte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadınız."³

Şafîî, Mâlikî ve Hanbelî alimleri ise, kadının zinet eşyası bir ihtiyaç olduğu için zekata tabi olmadığı görüşündedir.⁴

Kanaatimizce kadın şayet zinet eşyalarını bir ihtiyaçtan dolayı sürekli kullanıyorsa diğer kullandığı eşyalar gibi zekattan muaf olması uygun olur. Eğer ihtiyacından fazla yapmış veya kullanmıyorsa zekattan kaçırma gayesiyle şeriata hile yapma gayesi güdülüyorsa Hanefilerin dediği gibi zekata tabi olması daha uygun olur. Zinet eşyaları zekatı da altın ve gümüş ve diğer paralar gibi yüzde 2,5 yani 1/40'tır.⁵

2. Menkul Kıymetlerin Zekatı

Menkul kıymetler başlığı altında hisse senedi, tahvil (bono) vs. devlet tahvili, hazine bonusu, diğer bonolar, borç senedleri ve gelir ortaklığı senedi gibi belgeler yer almaktadır.⁶

Tahvil, borç senedi, bono, poliçe gibi belgeler, belli bir müddet içinde belli bir faizle birlikte ödenmesi gereken bir borç ve alacağın vesikalarıdır.⁷

1 Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu 'z-Zekat*, s. 72-73; en-Nefise, *Risâle fî Fıkhi 'z-Zekât*, s. 24; Husârî, *es-Siyâsetu 'l-İktisâdiyye ve'l-Nuzumu'l-Mâliyye fî'l-Fıkhi'l-İslâmî*, s. 589-590; el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh*, I/605; el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/281-285.

2 el-Kâsânî, *el-Bedâî'*, II/2; İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, Matbaatu Meymeniyeye, Mısır 1306, I/224-227, 424; el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/291.

3 Tevbe 34-35.

4 Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu 'z-Zekat*, s. 78-80; en-Nefise, *Risâle fî Fıkhi 'z-Zekât*, s. 24-25; el-Husârî, *es-Siyâsetu 'l-İktisâdiyye*, s. 587; İbn Kudame, *el-Muğni*, III/11-13.

5 el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/313-316; el-Husârî, *es-Siyâsetu 'l-İktisâdiyye*, s. 588

6 Heyet, *Türkiye'de Zekat Potansiyeli*, s. 48.

7 Sarı, Mevlüt, *Türkçe-Arapça Lügat*, s. 70, 375.

gibi belgeler yer almaktadır.¹

Tahvil, borç senedi, bono, poliçe gibi belgeler, belli bir müddet içinde belli bir faizle birlikte ödenmesi gereken bir borç ve alacağın vesikalarıdır.² Her ne kadar faizli olduğu için kullanılması şer'an haram olsa bile, üzerinde yazılı miktarı kuvvetli alacak hükmünde olduğu için nisab ve diğer şartları taşıdığı takdirde zekatı % 2,5 nisbetinde verilmesi gerekir.³

Hisse senetleri ise, şirketin sermayesinin bir cüzünü, hissesini temsil eder. Bu senedin sahibi o şirketin hissedarıdır. Diğer senetler (tahvil, bono, poliçe ve borç senedi gibi) bir şirket veya şahıs ya da devletin borcunun bir miktarını temsil eder. Bu senedin hamili alacaktır.⁴

Şer'an hisse senediyle muamelede bulunmak caizdir. Fakat tahvillerle diğer senedlerle muamelede bulunmak, faiz taşıdıkları için haramdır.⁵

Bir kimsenin bir fabrika veya şirkete bir veya birkaç hisse senedi bulunduğu (nisaba malik ise) zekatını verecektir. Bunun hesabı şöyle yapılır: Önce hisse senedinin o günkü değeri hesaplanır. Sonra bütün hisse senetlerinin yekun değerleri hesaplanır. Daha sonra fabrika binası, makine, alet ve bütün demirbaş eşyanın kıymeti, hisse senetlerinin toplam değerinden çıkarıldıktan sonra kalan ticaret eşyası hammadde ve elde mevcut olan nakit para hisse senetlerinin sayısına bölünür. Çıkan meblağ 40'a bölününce zekat miktarı bulunmuş olur. Başka bir ifadeyle bina, makine ve demirbaş eşya hariç ne varsa hesaplanır ve hisse senetlerine bölünür. Faraza her hisse senedine düşen pay bir milyar ise, her hisse senedinin zekatı 25 milyon demektir.⁶

Bu, sanayi şirketlerinin, hisse senetlerinin zekatının hesaplanmasıydı. Ticaret şirketlerinin hisse senetleri ise alış verişte (mübedelede) bugünkü değeri ne ise, o değer üzerinden hesaplanır. Nisaba ulaşıyor ve diğer zekat şartlarını taşıyorsa zekatını % 2,5 oranında verecektir.⁷

Hayat Sigortası Vesikasının Zekatı

Hayat sigortasının İslam hukuku açısından caiz olup olmadığı hakkında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bir kısmı caizdir, bir

1 Heyet, *Türkiye'de Zekat Potansiyeli*, s. 48.

2 Sarı, Mevlüt, *Türkçe-Arapça Lügat*, s. 70, 375.

3 ez-Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuh*, Darü'l-Fıkr, Dımeşk 1409/1989, II/768-772; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 83-87; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/282; Yavuz, *İslamda Zekat Müessesesi*, s. 422.

4 ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, II/773; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/520.

5 ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, II/774.

6 Günenç, Halil, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, İlim Yay., İst. 1983, III/59; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, II/774; en-Nefise, *Risale fi Fıkhî'z-Zekat*, s.521.

7 Günenç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar*, III/69; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 86; en-Nefise, *Risale fi Fıkhî'z-Zekat*, s.47; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/521-524.

mirasçılarının sigorta şirketinden alacaklı olduğunun belgesi olduğundan bu alacak miktarı zekata tabi olup olmadığı tartışılmıştır. Şevki İsmail Şehate ve diğerleri tarafında belirtilen görüşe göre sigorta helal da olsa haram da olsa, sigortadan alınacak para nisaba ulaşıyorsa zekatı verilmesi gerekir. Çünkü helal ise mesele yoktur. Şayet haram kabul edilse bile müreccah görüşe göre haram olan paranın tamamı iade veya tasadduk edilmesi gerektiğine binaen hiç olmazsa zekat miktarının verilmesi haram gerekçesiyle engellenmemelidir. Hatta verilmesi gerekir denilmelidir.¹

Kanaatimizce Milli Piyango idaresinden kazanılan problem aralar da haram olmasına rağmen sigorta bedeli gibi zekata tabi tutulması, zekatın meşruiyet hikmetlerine daha uygundur.

3. Hayvanların Zekatı

Zekata tabi olan hayvanları iki kısma ayırmak mümkündür. Sâime olan hayvanlar² ve ticaret malı olan hayvanlar. Zekata tabi olan sâime hayvanlar ve nisabları şöyledir:

Zekata tabi olan sâime hayvanlara zekat vacib olması için sâime olmaları yanında bir yıl geçmesi, âmil olmaması (yani herhangi bir işte çalıştırılmamaları) ve nisaba ulaşmış olmaları gerekir.³

Develerin ilk nisabı beş adettir. Sığırın otuz, koyun ve keçinin kırk adettir.⁴ Bu nisablar için verilecek zekat miktarıyla sonraki nisapların miktarlarıyla zekat miktarları ilmihal kitaplarında anlatılmıştır.⁵

Yıl içinde doğan yavruların zekatı ise, asılların zekatına tabi olup, asılların yılının tamamlanmasıyla zekata tabi olur.⁶

Ticaret için beslenen hayvanlar ise, eşek ve katır dahil olmak üzere her çeşit hayvanlar yıl sonunda değerleri nisaba ulaşıyor ve diğer şartları taşıyorsa değerleri üzerinden % 2,5 oranında zekat verilir. Çünkü ticaret malı olur.⁷

İpekböceği, tavuk çiftlikleri, süt veya et için beslenen ve saime

1 Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 93.

2 Sâime hayvanlar, yılın yarısı veya daha fazlasını sahibi tarafından yem verilmeksizin meralarda otlamak suretiyle kendi gıdasını kendi ağzıyla temin ederek süt, yağ ve neslinin artışı için beslenen deve, sığır, koyun ve keçi gibi büyük ve küçük baş hayvanlara denir. Bunlar zekata tabidir. Bu görüş, Mâlikî'nin dışındaki mezheplerin görüşüdür. Mâlikîlere göre ise, sâime olmak şart değildir. Bu hayvanlar, ister yemle beslensin, ister kendi otlamasıyla beslensin zekata tabidir. (Bkz. Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, II/834-836; Kâsânî, *el-Bedâi'*, II/30; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/15.)

3 el-Kardâvî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/180-2; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 203

4 Yavuz, *İslamda Zekat Müessesesi*, s. 430; el-Kardâvî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/185, 214.

5 en-Nefise, *Risâle fi Fıkhî'z-Zekât*, s. 29.

6 İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/20; el-Kardâvî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/219.

7 İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/19; el-Kardâvî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/323.

her çeşit hayvanlar yıl sonunda değerleri nisaba ulaşıyor ve diğer şartları taşıyorsa değerleri üzerinden % 2,5 oranında zekat verilir. Çünkü ticaret malı olur.¹

İpekböceği, tavuk çiftlikleri, süt veya et için beslenen ve saime olmayan hayvan çiftlikleri (hangi çeşit hayvan olursa olsun) zekaları öşür olarak (1/10) verilir. Çünkü kural olarak aslı zekata tabi olmayan şeylerin, geliri (ürünü) zekata tabi olur. Mesela tavuk zekata tabi olmadığı için yumurta veya et için beslendiğinde gelirine öşür düşer. Arı, zekata tabi değildir ama bal, öşüre tabidir. Saime olmayan deve, sığır, koyun gibi hayvanlar zekata tabi değildir. Ama sütleri ve diğer ürünleri öşre tabidir. İpekböceği zekata tabi değil, ürettiği ipek öşre tabidir. Arazi zekata tabi değil, tahıl ve meyveleri öşre tabidir.

Kiralık ev, daire ve işyerleri zekata tabi değildir, kira ve geliri öşre tabidir. Bütün bu mal ve hayvanlar ticaret için değilse ve asıl ile gelir birlikte hesap edilmezse, sadece gelirleri öşre tabidir. Eğer ticaret için ise, asıl ve geliri beraber hesaplanır, zekata tabi olacağı için öşür değil kırkta bir olarak zekatı verilecektir.²

4. Ticaret Mallarının Zekatı

Fakihlerden bazılarının tarifine göre, ticaret, mal olan bir bedel karşılığında malı kazanmaktır.³ Ticaret malı da alım-satım için bulundurulunan maldır. Hayvan, arsa, arazi, bina, araba, gıda, giyim, inşaat malzemeleri vb. kar maksadıyla alım satım için bulunduğu her mal ticaret malı sayılır.⁴

Bir malın ticaret malı olabilmesi için iki şartın bulunması gerekir. Birinci şart, fiilen temellük etmiş olması, satış akdiyle bir hibeyi veya vasiyeti kabul etmekle ya da mübah olan şeyleri kazanmakla temellük edilmesi gibi. Çünkü mülkiyetine girmekle zekatın hükmü sabit olmayan mallar, sadece niyetle sabit olmaz.⁵

İkinci şart, malın temellük esnasında ticaret malı olduğuna niyet etmesi. Bu şart, Hanbelî'ye göredir. Yani bir malın ticaret malı olabilmesi için temellük zamanında ticarete niyet etmesi yeterlidir. Fiilen satışına başlaması gerekmez.⁶ Cumhura göre ise, hem ticarete niyet etmesi (fakat temellük esnasında şart değildir, her zaman ticarete niyet edebilir) hem de

1 İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/19; el-Kardâvî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/323.

2 el-Kardâvî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/430, 431.

3 İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/14; el-Erdebilî, *el-Envâr fî A'mâli'l-Ebrâr*, I/221.

4 el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 597.

5 en-Nefise, *Risale fî Fıkhî'z-Zekat*, s.40; el-Kardâvî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/334.

6 İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II/622; Besyûnî, Muhammed, *el-Hurriyyetu'l-İktisâdiyye fî'l-İslâm ve Eseruhâ fî't-Tenmiye*, Daru'l-Vefa, Kahire 1408/1988, s. 503.

ticaretten olmayan mevcut paralar, üzerinde hesap edilir.¹

Ticaret mallarının nisabı racih görüşe göre bütün yıl içinde devam etmesi şart değildir. Yılın başlangıcında ya da sonunda nisaba ulaşırsa yıl arasında nisabın altına düşse bile zekata tabidir. Ticaret malı kâr ve sermaye birlikte hesap edilir.²

İslamda çifte zekat alınması caiz değildir. Mesela yıl sonunda ticaret malı olarak zekatı alınan hayvanların saime olarak ikinci defa zekatı alınmaz. Ya da öşürü verilen toprak mahsulünün satıldıktan sonra bir yıl geçmeden ayrıca ticaret malı olarak zekatı alınmaz.³

5. Gelir Getiren Malların Zekatı

Gelir getiren mallardan maksat, aslına zekat düşmeyen ve ticaret malı olmayan, onlardan kira yoluyla veya ürünlerini satmakla gelir elde edilen ev, işyeri, imalathane, nakliye vasıtaları, apartman ve fabrikalar gibi menkul ve gayri menkul mallardır.⁴

Belli bir ücret karşılığında kiraya verilen ev, yük hayvanları, apartmanlar ve nakliye araçları ürün elde edilmesi için beslenen sâime olmayan sığır ve koyunlar, et için beslenen hayvanlar ve günümüzde önem kazanan, ürünleri pazarlarda satılan fabrika ve imalathaneler bu kısma girmektedir. Eskiden beri kiralık evler ve nakliye hayvanları vardı. Fakat günümüzdeki gibi onlardan büyük servetler elde edilen apartmanlar, fabrika, kara, deniz ve hava nakliye vasıtaları yoktu. Bunların zekattan muaf tutulması, zekatın vücut illeti ve hikmetiyle bağdaşmasa gerekir.⁵ Çünkü bir malda zekatın vacib olma illeti, ulemanın cumhuruna göre "nema"dır, artışa kabil olmasıdır. Buna göre nema, hangi malda gerçekleşiyorsa, onda zekat vacib olması gerekir. Çünkü şer'î hüküm, varolma ve yokolma bakımından illetle beraberdir.⁶ Her ne kadar bazı fakihler, bu gelir getiren malları, barınan evlere ve kullanılan eşyalara benzeterek zekata tabi değildir demişler ise de bunların görüşleri kuvvetli delillerle reddedilmiştir.⁷

Gelir getiren malların hususunda üç görüş varid olmuştur: Birinci görüş, ticaret malı kabul edilerek ticaret malları gibi zekatı verilmelidir. Bu da iki şekilde izah edilmiştir. Birinci şekil: Gelir getiren fabrika, imalathane

1 Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 101-103.

2 İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/33; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 101.

3 İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/18; İbn Kudâme, *el-Muğni*, II/629; el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/335.

4 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/458; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 239; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 77.

5 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/459; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 240; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 77.

6 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/461.

7 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, I/462-464.

bakımından illetle beraberdir.¹ Her ne kadar bazı fakihler, bu gelir getiren malları, barınan evlere ve kullanılan eşyalara benzeterek zekata tabi değildir demişler ise de bunların görüşleri kuvvetli delillerle reddedilmiştir.²

Gelir getiren malların hususunda üç görüş varid olmuştur: Birinci görüş, ticaret malı kabul edilerek ticaret malları gibi zekatı verilmelidir. Bu da iki şekilde izah edilmiştir. Birinci şekil: Gelir getiren fabrika, imalathane vb. mallar. Her yıl asılları hesap edilir, yıl içinde elde edilen geliri de ilave edilir. Toplamından masraflar, bina, makine, alet ve edevatların yıllık yıpranma payı çıkarıldıktan sonra kalanın % 2,5 oranında zekatı verilir. İkinci şekil: Sadece elde edilen yıllık ürün hesap edilerek havaic-i asliye ve borçlar çıkarıldıktan sonra kalanı ticaret malı gibi 1/40 olarak zekata tabi tutulur.³

İkinci görüş: Gelir getiren malların asılları değil, sadece gelirinden yıl sonunu beklemeden gelir elde edildiğinde hemen para zekatı oranı gibi % 2,5 verilir.⁴ Bu görüş, iki şekilde izah edilmiştir. Birinci şekil, gelirlerden masraf ve yıpranma payı çıkarılmadan ürünler hesap edilerek yılın bitmesi beklenmeden mahsul elde edilince % 5 (1/20) oranında zekatı verilir.⁵ Yahut aynı miktar tesbit edildikten sonra zimmetinde kalmak suretiyle yıl sonunda elde edilen toplamından verilir.⁶ İkinci şekil: Yıpranma payı ve masraflar, gelirden çıkarılır, kalan gelirin % 10 nisbetinde zekatının verilmesidir. Çıkarılacak masraflara asgarî geçim miktarı, borçlar, işçi ücretleriyle hammadde masrafları ilave edilecektir.⁷ Bu görüşlerden üçüncü görüş, yani toprak mahsullerine kıyaslanarak gayri safi mahsulden 1/20 veya safi mahsulün 1/10'u zekat olarak verilmesi asrî fıkıhçılar tarafından tercih edilmiştir.⁸

Kanaatimizce üründen masraflar ve yıpranma payı çıkarıldıktan sonra safi mahsulün 1/10'u havelanı havl aranmadan öşür olarak verilmesi hem zekatın illet ve hikmetine, hem de araziye kıyas edilme tekniğine daha uygundur. Çünkü araziden mahsul alınırken arazi yıpranması olmaz. Gelir getiren fabrika ve diğer araçlarla mallar ise her sene belli bir oranda yıpranır. Bu nedenle bina ve içindeki makine ve aletler her sene

1 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/461.

2 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/462-464.

3 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/467-470; *el-Fetâvâ'l-Muâsıra*, Daru'l-Vefa, Mısır 1409/1989, s. 274-275; en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.43.

4 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/474; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 241.

5 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/480; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 77.

6 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/481-482; *el-Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 275

7 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/484-485; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 77.

8 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/476-477; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 81; *el-Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 275.

elde edilen mal ve kazançlar incelenecektir.

İnsanın mal kazandığı çalışmaları, iki kısma ayrılır. Birinci kısım çalışma, insanın başkasına bağlı olmaksızın serbest olarak kendisinin kurduğu işte çalışması. Serbest çalışan doktor, avukat, mühendis, muhasebeci, terzi, marangoz, ressam vb. meslek ve sanat erbabı gibi. İkinci kısım çalışma, başkasına bağlı olarak çalışmaktır. İster hükümet, ister bir şirket, isterse işveren bir şahıs olsun memur ve işçilerin maaş ve mükafatları bu kısım çalışma kazancını teşkil eder.¹

Bu husustaki problem şudur: Acaba bu iki çeşit çalışma kazançları, zekattan muaf mıdır? Yoksa zekata tabi midir? Tabi ise zekatı ne zaman ve nasıl verilmelidir?²

Bir kısım fıkıh alimleri: “Zekat, mevcut sermayenin çalıştırılmasından elde edilen kazançtan verilir. Bu çalışmalardan elde edilen kazanç ise, sermayeden değil emekten olduğu için zekata tabi olmaması gerekir” demişlerse de bu görüş, İslam’ın zekat gayesiyle bağdaşmadığından zayıf görülmüştür. Çünkü zekatın gayesi, malı ve sahibini temizlemek ve ictimaî huzur ve düzeni sağlamak olduğuna göre, her türlü kazançtan verilmesi gerekir.³ Çünkü mahsulü zekata tabi olan bir çiftçinin gelirinden çok daha fazla gelir elde eden serbest meslek erbabının gelirinin zekattan muaf tutulması, Kur’ân’ın “Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden çıkardıklarımızdan hayra harcayın (malınızın zekatını verin)” (Bakara, 2/267) ve “O muttakiler ki, gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan zekat verirler” (Bakara, 2/3) ve benzeri ayetlerle bağdaşmaz. Çünkü kişi, kazancının zekatını vermekle gayba inanan mü’minlerin zümresine girmiş olur.⁴

Yıl içinde kazanılan malın zekatının verilmesi hususunda da ihtilaf edilmiştir. Bazı fukahaya göre müstefad malın nisabı, arazi mahsulünün nisabı üzerine kıyasla 5 vesk (653 kg.) buğday veya arpanın değeri olarak hesap edilecektir.⁵

Diğer bir kısım fukahaya göre ise altın nisabı olan 20 dinar (85 gr.) altının değeri, kazancın zekat nisabı olarak kabul edilecektir. Bu görüş daha isabetli görülerek tercih edilmiştir.⁶

Ancak nisabın nasıl hesap edileceği problem olarak önümüze çıkıyor. Çünkü bazı serbest meslek erbabının kazancı düzensizdir. Bazen hergün

1 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/486; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu’z-Zekat*, s. 256; en-Nefise, *Risale fi Fıkhî’z-Zekat*, s.47; ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî*, II/865.

2 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/486; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu’z-Zekat*, s. 251.

3 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/508; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 81-82.

4 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/509.

5 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/511.

6 el-Kardavî, *Fıkhü’z-Zekât*, I/511; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 82.

hesap edilecektir.¹

Diğer bir kısım fukahaya göre ise altın nisabı olan 20 dinar (85 gr.) altının değeri, kazancın zekat nisabı olarak kabul edilecektir. Bu görüş daha isabetli görülerek tercih edilmiştir.²

Ancak nisabın nasıl hesap edileceği problem olarak önümüze çıkıyor. Çünkü bazı serbest meslek erbabının kazancı düzensizdir. Bazen hergün gelir. Tabibin geliri gibi (onun da hergün eşit değildir). Bazen de aralıklı gelir (avukat, noter ve terzi gibi). Bazı işçilerin geliri haftalık, bir kısım işçi ve memurlarınki ise aylık olarak gelmektedir.³

Bu gelirlerin nisabının hesaplanması hususunda iki görüş ileri sürülmüştür: Birine göre gelir, kabzedildiği zaman nisaba ulaşıyorsa, anında zekatı verilecektir. Yani her bir kabz, ayrı bir nisab kabul edilir. Mesela yüksek maaşlı memur ve işçi ile her defasında büyük meblağ alan serbest meslek erbabının geliri gibi. Her defasında nisaba ulaşmayan gelirler ise, zekattan muaftır. Küçük memur, işçi ve esnaf geliri gibi.⁴ Bu görüşe serbest meslek erbabıyla işçi ve memurların çoğunun geliri, zekattan muaf durumda kalır. Bu sosyal adalete de daha yakın bir görüş gibi görünüyor.⁵

İkinci görüşe göre ise, yıl içinde elde edilen gelirler, elde edilen taksitler birbirine ilave edilerek nisaba ulaştığında yıl sonunda zekatı verilecektir. Mesela bir memurun zaruri ihtiyacından artan maaşı her ay nisaba ulaşmıyor; fakat bir yıllık artışlar nisaba ulaşıyorsa zekata tabi olur. Çünkü devlet, memura vereceği maaşı yıllık olarak tayin ediyor. Fakat memurun ihtiyacına göre taksitle ödeme yapıyor.

Tercih Edilmesi Uygun Olan Görüş: Yıl içinde elde edilen kazanç, aylık ve maaşlar her defasında veya yıllık olarak safi olarak (zaruri ihtiyaçlar çıkarıldıktan sonra kalan kısmı) nisaba ulaşıyorsa, eğer belli bir ayda zekatını verecek başka bir malı yoksa, bu kazanç sahibi, gelirini kabzettiği zaman zekatını verir. Eğer yıl sonunda zekatını verecek başka malı varsa, maaş ve kazancının safisininin zekatını da yıl sonuna tehir edebilir. Eğer maaş ve gelirin safi kısmını harcama endişesi yoksa. Eğer böyle bir endişesi varsa, maaşını aldığı zaman zekatını vermelidir. Şayet zekatını ödemediye harcarsa, zimmetinde kalır. Eğer zekata tabi başka mal yoksa ve yıl içindeki maaş ve kazancın safi geliri yıllık olarak nisaba ulaşmıyorsa, zekata tabi değildir.⁶ Bu görüşün tercih sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1 el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/511.

2 el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/511; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 82.

3 el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/512.

4 el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/512.

5 el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/512; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu 'z-Zekat*, s. 252.

6 el-Kardavî, *Fıkhü 'z-Zekât*, I/515; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 82.

- belemekle tahammülleri olmayabilir.¹
3. Müstefad mal için havlin şart olmaması, zekatın vücubu hakkındaki Kur'ân ve sünnet naslarına daha uygundur. Çünkü bu naslar mutlaklardır. Havlin şartı onlarda yoktur.²
  4. Naslarda havlin şart bulunmadığı gibi müstefad malların elde edildiği anda zekatın verilmesinde toprak mahsullerine kıyas edilmesi de uygun olur.³
  5. Müstefad malların zekatında havlin şart edilmemesi, İslam adaletine daha uygun düşer. Çünkü bir mahalle bakkalından, küçük bir çiftçiden zekat alınıp da onlardan daha fazla gelir elde eden memur, nakliyecisi ve serbest meslek erbabı gibi esnafın müstefad kazancından alınmaması adaletine uygun olmaz. Halbuki bunların gelirleri ekseriyetle bir yıl kalmaz, başka bir yatırıma verilir.⁴
  6. Müstefad malın temellükünde havl şart edilmeden verilmesi, sahibinin yükünü hafifletir. Çünkü aylık olarak aldığı maaşın safi gelirinden zekatı verdiği taktirde biriktirerek toplamından vermesinden daha hafif olur.⁵

Müstefad maldan verilmesi gereken zekat miktarına gelince: Fabrika, imalathane, otel, matbaa, terzihane, marangoz, ulaşım ve nakliye vasıtaları gibi çalışma veya sermayesinden gelir elde edilen müesseselerin safi gelirinden masraflar çıkarıldıktan sonra kalan kısmı % 10 (öşür) olarak, gayri safi gelirinden ise % 5 olarak alınır. Toprak mahsullerine kıyas edilir.⁶ Memur, işçi, avukat ve doktor gibi sadece emekle gelir elde edenlerin safi gelirinden ise para zekatı gibi % 2,5 olarak zekat alınır, havl şartı yoktur.⁷

Biz de bu tercih edilen görüşü katılıyoruz. Çünkü serdedilen delil ve sebepleri kanaatimizce de İslam'ın zekat politikasına daha uygundur.

Ayrıca kanaatimizce patent, ihtira' ve telif haklarından elde edilen gelirler de sadece emekle kazanılan şahsi gelirlere dahil olup safi olan geliri para nisabına ulaştığında havl şartı aranmaksızın % 2,5 nisbetinde zekatı verilmesi gerekmektedir.

7. Anonim Şirket Mallarının Zekatı

Anonim şirketlerin hükmi şahsiyetleri (tüzel kişiliği) bulunduğundan zekatları nasıl verileceği hakkında iki görüş ileri sürülmüştür:⁸

1 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.49.

2 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/504.

3 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/505.

4 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/506.

5 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.49.

6 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/517.

7 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/517-518.

8 el-Husâri, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 902.

gelirler de sadece emekle kazanılan şahsi gelirlere dahil olup safi olan geliri para nisabına ulaştığında havl şartı aranmaksızın % 2,5 nisbetinde zekatı verilmesi gerekmektedir.

7. Anonim Şirket Mallarının Zekatı

Anonim şirketlerin hükmî şahsiyetleri (tüzel kişiliği) bulunduğundan zekatları nasıl verileceği hakkında iki görüş ileri sürülmüştür:¹

Birinci görüşe göre şirket malı, ortakların hisselerine bölünür. Her ortağın hissesi, mustakil olarak nisaba ulaşıyor ve diğer şartları taşıyorsa, her ortak kendi hisselerinin zekatını verecektir.²

İkinci görüşe göre ise, tüzel kişiliği olarak şirketin malından toplam olarak nisaba ulaşıyor ve diğer şartları taşıyorsa, zekatı alınacaktır. Bu görüş, fakirlerin lehine olup Şâfi mezhebinin saime hayvanların şirketi hakkındaki görüşüne kıyas edilmiştir. Buna göre ortakların hisselerinden ayrıca zekat alınmaz.³

Kanaatimizce eğer zekatı devlet topluyorsa, ikinci görüş, yani tüzel kişi olan şirketin malından zekatın alınması daha isabetlidir. Çünkü hem fakire daha faydalı, hem toplanması daha kolaydır. Eğer devlet laik olup şahıslar zekatlarını veriyorlarsa, şirketlerin zekatı birinci görüşe göre verilmesi daha uygun olur.

8. İcar Edilen Arazi ile Haraciye Arazileri Zekatı

a. Kiralanan arazi: Kiralanan arazinin mahsulünün öşrü veya nısfı öşrü kiracıya aittir. Ancak kira ücretini mahsulden düştükten sonra kalanın öşrü veya nısfı öşrünü verecektir.⁴ Arazi, yağmur veya akarsularla sulanıyorsa öşür; eğer motor ve taşınma suyla sulanıyorsa nısfı öşür verilir.⁵

b. Haraciye Arazi: Hanefi mezhebine göre haraciye arazileri mahsulünden (mukaseme haracı gibi) veya dönüm başına (muvażzaf haracı gibi) harac adıyla vergi verildiğinden mahsulü zekata tabi değildir. Çünkü "Müslümanın malında öşür ile harac birleşmez"⁶ hadisi gereğince, vergisi verilen maldan ayrıca zekat verilmez.⁷

1 el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 902.

2 el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 903; en-Nefise, *Risale fi Fıkhî'z-Zekat*, s.46; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 86.

3 el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 902; en-Nefise, *Risale fi Fıkhî'z-Zekat*, s.47; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 87; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/532.

4 el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/402-405; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 231-232.

5 el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/381; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 223.

6 Fethu'l-Kadir sahibinin tesbitine göre bu hadisi Ebû Hanife, Hammâd'dan, o da İbrahim'den, o da Alkame'den, o da İbn Mes'ud'dan merfu olarak rivayet etmiştir. (Bkz. *Fethu'l-Kadir*, II/14; *el-Mecmû'a* göre ise bu hadis mevzudur. Bkz. V/480.)

7 es-Serahsî, *el-Mebsût*, II/207-208; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, I/412-413.

Kanaatimizce cumhurun görüşü daha isabetlidir. Çünkü “Haraç ve öşür birleşmez” hadisi zayıf veya mevzu görülmüştür. Sahih olduğu kabul edilse bile, haraç ve vergiler mahsulden çıkarıldığı için haraç ve öşür birleşmiş olmaz. Çünkü safisinden verilmiş olur.

9. Borçların ve Emekli Keseneklerinin Zekatı

A. Borçların Zekatı

a. Hayatta olan borçluların zekatı: Borçluların mallarının zekatı hususunda iki görüş öne sürülmüştür. Ebû Hanife ve bir grup fukahaya göre borçlunun malı borcuna kafi gelmiyorsa, malı zekata tabi değildir. Çünkü mal, alacaklılarıdır. Eğer borç çıkarıldıktan sonra kalan kısım nisaba ulaşıyorsa, o kısmın zekatı alınır. Diğer bir grup ise, borçlunun malı borç çıkarılmadan zekata tabidir.¹

İbn Rüşd, bu ihtilafın sebebini şöyle açıklamıştır: Zekatın iki yönü vardır. İbadet ve mala terettüp eden bir hak olma yönü. İbadet yönünü nazara alanlar, mal kimin elindeyse, zekatla (ibadetle) o mükelleftir, borç çıkarılmadan verilir. Çünkü Allah’ın hakkı mukaddemdir, demişler. Hak yönünü tercih edenler ise, borcun çıkarılması gerekir demişler. Çünkü alacaklının hakkı, fakirin hakkından önce gelir demişler. İbn Rüşd, borcun düşürülmesi görüşünü tercih etmiştir.²

Biz de İbn Rüşd’ün görüşüne katılıyor ve Ebû Hanife ile arkadaşlarının görüşlerini daha isabetli buluyoruz. Çünkü hadiste “Allah’ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek sadaka (zekat) onlara farz kıldığını onlara bildir”³ buyrulmuştur. Halbuki borçlu zengin sayılmaz. Ayrıca borçludan zekat alınırsa, borcun alacaklısı da zekatı vermekle mükellef olduğu için aynı maldan çifte zekat alınmış olur ki, caiz değildir.

b. Ölünün Zekat Borcu: Ölen kişi hayattayken malının zekatını ödemiş ise, terekesinden ödenip ödenmeyeceğinde ihtilaf vardır. Ebû Hanife’ye göre zekat, Allah’ın hakkı olduğu için kişinin ölümüyle düşer, zimmetine taalluk eder, malından ödenmez. Ancak vasiyet etmişse, malının üçte birinden verilir. Kulların borcu ise, malın tamamından çıkarılır, kalanı varislere ait olur.⁴

Diğer görüşe göre: Ölen kişinin malına taalluk eden borçlar, ister insanlara, isterse Allah’a ait tüm borçları malın tamamından çıkarılır. Ölümle düşmüş olmaz.⁵ Bu, cumhurun görüşüdür.

Kanaatimizce cumhurun görüşü daha isabetlidir. Çünkü hadiste

1 el-Kardavî, *Fıkhu’z-Zekât*, I/167 vd.; en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s. 39.

2 Bkz. İbn Rüşd, *Bidayetu’l-Müctehid*, s. 238.

3 Buhârî, Zekat 1; Tirmizî, Zekat 21.

4 el-Kâsânî, *el-Bedâi’*, II/53; en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s.51.

5 en-Nefise, *Risale fi Fıkhi’z-Zekat*, s. 50-51; el-Husârî, *es-Siyâsetu’l-İktisâdiyye*, s. 595.

varislere ait olur.¹

Diğer görüşe göre: Ölen kişinin malına taalluk eden borçlar, ister insanlara, isterse Allah'a ait tüm borçları malın tamamından çıkarılır. Ölümle düşmüş olmaz.² Bu, cumhurun görüşüdür.

Kanaatimizce cumhurun görüşü daha isabetlidir. Çünkü hadiste "Allah'ın hakkı, ödenmede daha öndedir."³ buyrulmuştur. Ayrıca ölünün terekesine taalluk eden zekat, Allah'ın hakkı olduğu gibi, aynı zamanda kulların da hakkıdır. Ölümle düşmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

B. Alacakların Zekatı

Fukahanın cumhuruna göre alacaklar, ödenmesi umulan ve umulmayan alacaklar olmak üzere başlıca iki kısma ayrılır.

Kuvvetli olan alacakların zekatı, her yıl diğer mallarınki ile beraber kabzedilmesine gerek kalmadan verilir veya kabzedildiği zaman her yılın zekatı ödenir. Çünkü bu alacak, sahibinin elinde sayılır.⁴ Zayıf alacaklı ise zekatının ödenmesinde üç görüş vardır. Birincisine göre kabzedildiği vakit, geçmiş senelerin de zekatı verilir. İkinci görüşe göre, kabzedildiğinde sadece bir yılın zekatı vacib olur. Üçüncü görüşe göre ise, kabzedilen bir nisab ise, ancak kabzdan bir yıl sonra zekata tabi olur. Çünkü yeni kazanılan mal gibidir. Ebû Hanife de bu görüştedir.⁵ Biz de bu görüşe katılıyoruz. Çünkü ödenmesinden ümit kesilmiş alacakla insan zengin sayılmaz. Gömülen ve yeri unutulmuş mal da böyledir. Zekat ise zenginlere farzdır.

C. Emekli Keseneklerinin Zekatı

Memur ve işçilerin maaşından devlet ve işveren tarafından kanun gereği kesilen ve onlar için biriktirilen maaş ve ikramiyelerin zekata tabi olup olmadığı hususunda şu görüş ileri sürülmüştür: Şayet bu kesintiler gerçekten memurun mülkiyetine ait olup istediği zaman çekebiliyorsa, ödenmesi umulan borç hükmünde olup her yıl zekatı verilmesi gerekir. Eğer istediği zaman alamıyorsa, zayıf borç hükmünde olduğundan aldığı zaman veya alabilecek duruma geldiği zamandan itibaren havli başlar, eğer nisaba ulaşıyorsa, ondan önceki yılların zekatı vacib olmaz.⁶ Buna göre emekli olabilecek duruma gelen memur ve işçiler, her yıl biriken keseneklerin zekatını hesap ederek % 2,5 oranında vermeleri gerektiği, her yıl vermedikleri takdirde emekli oldukları zaman geçen yılların zekatını

1 el-Kâsânî, *el-Bedâi'*, II/53; en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s.51.

2 en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 50-51; el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 595.

3 Buhârî, II/540; Müslim (Nevevî şerhiyle) VIII/24.

4 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/148; en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 37.

5 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/149-150; el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 591; İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/36.

6 el-Kardavî, *Fikhu'z-Zekât*, I/150; el-Husârî, *es-Siyâsetu'l-İktisâdiyye*, s. 591.

geçmiş yıllarinkini birlikte versin.

III. ZEKATIN SARFEDİLECEĞİ YERLER

Zekatın sarfedileceği yerler Kur'ân'da belirtilmiştir: "Sadakalar (zekatlar), Allah'dan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, (zekat toplayan) memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyen esir ve) kölelere, (borcuna karşılık malı olmayan) borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihat edenlere, (harçlıksız kalmış) yolcuya mahsustur. Allah alîm ve hakîmdir." (Tevbe, 9/60).

Bu ayette zekatın sarf yerleri olan sekiz sınıf zikredilmiştir. Bunlar ilmihal ve fıkıh kitaplarında ayrıntılı olarak zikredilmiştir. Biz bunlardan ihtilaf konusu edilmiş "fî sebîlillah ile müellefe-i kulûb" sınıfları üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

1. "*Fî sebîlillah*": (Allah'ın yolunda) kavramından kimlerin kastedildiği hususunda İslam alimleri arasında görüş ayrılıkları süregelmiştir. Bir kısmına göre Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan her salih amel bu kavrama tabidir. Mesela Allah yolunda savaşanlar, hacc ve tahsil edenler vb. bütün hayır işleri ve kurumları bu sınıfa dahil olur, dolayısıyla zekat alabilirler. Ancak "*Fî sebîlillah*" kavramı, bu derece geniş tutulduğu takdirde diğer yedi sınıf da bunun içine girmekte ve onların ayrıca ayette zikredilmesine gerek olmadığı itirazıyla karşılaşılabilir. Çünkü diğer sınıflara verilen zekat da Allah'ın yolundadır. Halbuki Allah'ın kelamı, faydasız tekrardan münezzehtir. O halde "*Fî sebîlillah*" tabiri, sözlük mânâsındaki bütün hayır iş, kuruluş, cemiyet ve salih amellere teşmili doğru olmasa gerektir. Muhtaç insanlara yardım işiyle uğraşan hayır cemiyetlerine verilen zekat, "*Fî sebîlillah*" sınıfından değil, fukara sınıfına verilmiş olur.¹

Dört mezhebin cumhuruna göre "*Fî sebîlillah*" kavramı, Allah yolunda cihat etmek mânâsındadır. Ancak cihaddan maksatları, sadece askeri açıdan silahla savaşmaktır.² Bu ise, cihadın mânâsını daraltmaktadır. Bu durumda en mutedil yol, "*Fî sebîlillah*" kavramından Allah yolunda cihat etmek mânâsını alarak cumhurun görüşünü tercih etmek, fakat cihadın mânâsını biraz geniş tutarak en isabetli anlamı bulmaya çalışmaktır. Şöyle ki, cihat, silah ve kılıçla yapılabileceği gibi kalem, dil, mal, fikir, İslamî müdafa ve tebliğ için yapılan her çeşit faaliyet ve vasıtalarla da yapılabilir.³ Mesela, komünizm ve din düşmanlığı yapılan bir ülkede Müslümanların çocuklarına İslamı öğretecek okulların yapılması, Allah yolunda cihat sayılabilir. Bunun gibi yıkıcı faaliyetler gösteren, ahlak ve inanç bozucu

1 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, II/662 ve *Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 285.

2 İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/85; *Tuhfetu'l-Muhtâc*, III/96.

3 el-Kardavî, *Fıkhu'z-Zekât*, II/664 ve *Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 287; en-Nefise, *Risale fi Fikhi'z-Zekat*, s. 57; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 140.

mânâsını biraz geniş tutarak en isabetli anlamı bulmaya çalışmaktır. Şöyle ki, cihat, silah ve kılıçla yapılabileceği gibi kalem, dil, mal, fikir, İslamî müdafa ve tebliğ için yapılan her çeşit faaliyet ve vasıtalarla da yapılabilir.¹ Mesela, komünizm ve din düşmanlığı yapılan bir ülkede Müslümanların çocuklarına İslamî öğretecek okulların yapılması, Allah yolunda cihat sayılabilir. Bunun gibi yıkıcı faaliyetler gösteren, ahlak ve inanç bozucu kitaplar okutan bir kütüphane karşısında Müslüman gençler için İslami bir kütüphane yapmak Allah yolunda cihat sayılabilir.² Yıkıcı yayın yapan radyo ve televizyonlara karşı İslami yayın yapacak, İslamî müdafa edecek ve öğretecek radyo ve televizyon kanalları açmak, Allah yolunda cihat sayılabilir. İslami bir gençlik yetiştirmek için vakıf ve medrese yapmak, yurtlar açmak ve bunların masraflarını temin etmek, Allah yolunda cihat sayılabilir.³

Hulasa, Allah'ın dinini yaymak ve tebliğ etmek maksadıyla yapılan faaliyetle sadece Allah için olmak şartıyla Fî sebilillah mefhumuna dahil olup, bunlara bu fasıldan zekat verilebilir kanaatindeyiz.

Ayrıca "sadaka fakirlerindir" ayetinin tefsirinde sadakaların "varidat" yani gelirler şeklinde tefsir edilerek zekatın gelirleri fakirlere verileceği, dolayısıyla zekatın doğrudan onlara verilmesi yerine onlara sürekli gelir getirecek fabrika, işyeri vb. tesisler yapmak, zekatın gelir getirecek yatırımlara ya da sosyal dayanışma sandıklarına verilmesinin caiz olacağı şeklinde yorumlanmıştır.⁴

2. Müellefe-i Kulûb: Kalpleri İslama meylettirmek, ısındırmak veya İslama karşı kötülüklerini önlemek veya düşmanlarına karşı İslamî müdafa etmek ya da zayıf inançlarını güçlendirmek vb. maksatlarla Hz. Peygamber tarafından zekattan hisse verilen kimselere denir.⁵

Rasûlullah'ın vefatından sonra bu kimselerin zekattan hisseleri Hz. Ebû Bekr döneminde Hz. Ömer'in teklifiyle "İslamiyet güçlenmiştir, artık zekatla taraftar toplamaya ihtiyaç kalmamıştır" gerekçesiyle kaldırılmıştır.⁶

Bu nedenle Hanefî ve Malikî alimlerine göre müellefe-i kulûbun zekat hissesi, icma ile kaldırılmıştır. Hatta Hanefîlere göre neshedilmiştir.⁷

1 el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, II/664 ve *Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 287; en-Nefise, *Risale fi Fıkhî'z-Zekat*, s. 57; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 140.

2 el-Kardavî, *Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 288.

3 el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, II/666 ve *Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 288.

4 Bkz. Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, s. 155; el-Hûf, *Minhâcu's-Sâlihîn*, I/311; eş-Şerbaşî, *Yes'elûneke fi'd-Dîn ve'l-Hayat*, II/135.

5 el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, II/602; A. Osman, *ez-Zekât*, s. 134; Şehate, *Tanzîmu ve Muhasebatu'z-Zekat*, s. 294.

6 el-Kâsânî, *el-Bedâi*, II/45; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, II/608.

7 el-Kâsânî, *el-Bedâi*, II/45; *Fethu'l-Kadîr*, II/259; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/11; İbn

Kanaatimizce tercihe uygun olan görüş, Hanbelîlerin görüşüdür. Çünkü Rasûlullah'ın vefatından sonra nesh mümkün değildir. Hz. Ömer'in gerekçesinden de anlaşılacağı gibi, kaldırılması İslam'ın güçlenmesiyle onlara ihtiyaç kalmadığındandır. Günümüzde de Müslümanlar zayıf olduklarından içerden ve dışardan desteğe ihtiyaçları vardır. Gerek güçlü ülkeler nezdinde lobi teşkilatlarının kurulması, gerek dış ülkelerde Müslüman olanların yalnız bırakılmamalarına ve gerekse iç ve dış İslam düşmanlarının şerhlerinin önlenmesine günümüzde ihtiyaç olduğu ve bunlara müellefe-i kulûb faslından zekat verilebileceği kanaatini taşıyoruz. Hatta daha önemlisi dünyanın bir çok bölgelerinde özellikle Afrika'da açlık ve sefalet içinde yaşamakta olan bir çok Müslümanlar, siyonist ve Hristiyanlar tarafından onlara yardım adı altında dinlerinden ayrılmaya adeta mecbur edilmektedirler. Bunlara acilen Müslümanlar tarafından müellefe-i kulûb faslından yardım edilmesi gerekir.¹

3. *Borcun Zekata Sayılması*: Fakir bir kimsede alacağı bulunan bir kişinin alacağını zekatına sayması hususunda fukaha arasında ihtilaf vardır. Dört mezhebin ekser ulemasına göre, alacaklı-alacağını zekatına sayabilmesi için zekat miktarı kadar bir meblağı fakire zekat niyetiyle verir. Fakir bunu kabzettikten sonra borcu yerine alacaklıya geri verir. Böylece fakir borcundan, alacaklı da zekatından kurtulmuş olur.²

Bazı fakihlere göre ise böyle bir hile-i şer'iyeye lüzum kalmaksızın alacaklı kalbinde niyet ederek fakirdeki alacağını zekata sayabilir. Bu iş için kalbinden niyet etmesi ve kendisine bağışladığını fakire bildirmesi yeterlidir.³

Kanaatimizce de ikinci görüş daha isabetlidir. Çünkü sonucu aynı olan bir meseleyi dar kalıplara uydurmak suretiyle böyle bir hile yapılmasına gerek yoktur.

1 el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, II/618; Erdoğan, *İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, s. 79.

2 Bkz. en-Nevevî, *el-Mecmû'*, VI/611; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II/653; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II/63; Aydın, *Nûru'l-İzah ve Tercümesi*, s. 156; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, II/854.

3 el-Hûî, *Minhâcu's-Sâlihîn*, I/311; el-Kardavî, *Fıkhü'z-Zekât*, II/855; *Fetâvâ'l-Muâsıra*, s. 281.

SONUÇ

“Günümüz Zekat Problemleri” başlığı altında yaptığımız bu araştırmalardan ortaya çıkan neticeleri şöyle özetleyebiliriz:

1. İslamda zekat, dinin temel bir rüknü olmakla birlikte sadece bir ibadetten ibaret değildir. Fert ve toplumun huzurunu, ictimai adaleti, devletin iktisadi alanını büyük ölçüde ilgilendiren bir farizadır.
2. Zekatın gayesi, malı şüphe ve kirlerden arındırmak, mal sahibini günahlardan temizlemek, toplum fertleri arasında yardımlaşma, dayanışma ve kardeşlik duygularını geliştirerek sosyal güvence ve huzuru sağlamaktır. Bu nedenle şartları taşıyan her maldan zekat verilmelidir.
3. Zekatın farziyeti, kitap, sünnet ve icma ile sabit olduğundan inkarı küfre götürür.
4. Zekat, nisaba malik olan her Müslümana vacibdir. Küçük ve deli gibi mükellef olmayanların malına da vacibdir. Velileri, onların yerine zekatların verir. Mal sahibi şirket ise, şirket malından verileceği gibi ortakların hisselerinden de verilebilir.
5. Zekatın vacib olabilmesi için malın memlûk olması, artmaya kabil olması, sahibinin ve geçimleriyle mükellef olduğu kişilerin zaruri ihtiyaçlarından fazla olması, nisaba ulaşması, (toprak mahsulleri, gelir getiren fabrika, imalathane, nakliye vasıtaları, serbest meslek erbabı ve memur ile işçi gelirleri dışında) üzerinden bir yıl geçmesi ve borçtan fazla olması şarttır.
6. Nisab, devede 5, sığırdaki 30, koyun ve keçide 40, toprak mahsullerinde 5 vesk, bunların dışındaki mallarda 85 gram altın veya bunun değeridir. Aslı (sermayesi) zekata tabi olmayan (toprak mahsulleri, fabrika, nakliye vasıtaları, kiralık apartman ve otel gibi) malların safi gelirinden 1/10 veya masrafla beraber olursa 1/20 oranında, ticaret malları, para ve serbest meslek erbabı gelirleriyle maaşlarından ise 1/40 oranında zekat verilir.
7. Kuvvetli borçların zekatı eğer vücub şartlarını taşıyorsa her sene verilir. Zayıf borçlar ise alındığında verilir. Kadınların zaruri ihtiyaçları olan zinet eşyaları zekattan muaftır. Emekli kesenekleri ve menkul kıymetler (hisse senetleri, senet, çek, tahvil vb.) kuvvetli borç hükmünde olduğu veya ticaret malı kabul edildiği için kazancı şer'an haram bile olsa % 2,5 oranında zekata tabidir.
8. Günümüzde i'lâ-yı kelimetullah için sadece İslam dinini yaymak ve müdafa etmek için kurulan her kuruluşa fi sebîlillah sınıfından zekat verilebilir. Fakat bir kazanç sektörü olarak bu kutsal mefhumları istismar eden ve lüks hayat yaşayanlara asla zekat verilemez.
9. Günümüzde İslam'ı ve Müslümanları uluslararası platformlarda savundurmaya maksadıyla güçlü devletler nezdinde lobiler teşkil edilerek bunun için müellefe-i kulûb fonundan bunlara zekattan harcama yapılabilir.